

petit ex natura causae, vel actionis, vel ex dictis aliis casibus, sed solum ex facultatibus concessis iudici procedendi appellatione remota quod intelligi solet de appellatione frivola; ideoque longe facilius locus est commissioni, vel rescripto cum clausula translativa, ut d. disc. 30. in relatione Curiae, & alibi.

Præterea ubi agitur de obligatione Camerali per scripturam, vel de literis cambii, vel Mercatorum pagellis, vulgo, *pagherò*, sive de cedulis bancariis, & similibus, ideo intrat processus executivus per viam decreti interlocutorii, quia per scripturam in continentem constat de debito liquido, & confessato, nullamque exigentem extrinsecam justificationem, seu liquidationem, ac propterea partes iudicis non sunt in iudicando, sed in exequendo; Sed quando aliqua extrinseca probatio requiritur, & accedit, quia nempe obligatio Cameralis probatur per testes, aut quod scriptura contineat summam illiquidam, & incertam, quæ liquidetur per testes, aut quod Iudex eam declaret, tunc intrat appellatio suspensiva, atque cessat processus executivus, cum illa detur à dicto testium, vel à liquidatione, aut à iudicis declaratione, in qua potest adesse gravamen, ut dicto discurs. 37. de iudic. & alibi; Et hic erat casus, quoniam dupliciter actio pendebat ab extrinseca probationibus, & liquidationibus annexam habentibus iudicis declarationem; Primo nempe, quoniam pagella, seu bolletinum, in quo consistit actoris fundamentum dicti consignatos esse Custodi decem, & septem sacculos ibi 17. *saccocce*, sed non exprimitur, quid in eis continetur, unde dici posset, quod essent pleni clavii, alique ferreis, vel areis particulis, dum expressio, quod contineretur moneta argentea non desumitur ex ipsa pagella, sive bolletino, sed ex quadam attestatione ratiocinatoris, & sic à probatione extrinseca; Et fortius, quia eadem attestatione non exprimit speciem monetæ, & an sit bona, vel potius falsa, & reproba, minusque exprimit summam, quodque in quolibet sacculo adesset scuta mille, ideoque non videtur, cum quo fundamento Iudex decreverit mandatum pro summa certa non liquidata, neque justificata, nisi cum extrinseca probationibus imperfectis, Et secundo, quia pendet actio ab alia extrinseca probatione observantia, de qua infra in altera inspectione, & in qua consistit totum Actoris fundamentum, igitur multipliciter incongruum, & ineptum est iudicium executivum.

Considerabile quoque videbatur motivum, quod licet per dictas litteras Apostolicas concedatur iudici facultas procedendi appellatione remota, & summarie, nihilominus non hoc in causis requirentibus altam indaginem, ac formalem cognitionem (qualis absque dubio illa causa censenda est) procedi valeat cum simplici decreto interlocutorio relaxationis mandati, perinde, ac si ageretur de liquida obligatione Camerali, vel de liquidis literis cambii, & similibus cum potius videatur, ut procedi debeat per viam sententiæ, prout natura causæ exigat, ut habemus in literis Apostolicis, quod earum executor habet in facultatibus procedendi appellatione remota, & tamen non procedit per viam decreti interlocutorii, sed per viam sententiæ per cedulam, idemque in iudicio commissionis, vel reintegrations quando intrat Egidiana, & generaliter in omnibus iudiciis Commissariis, quibus causæ commissæ sunt appellatione remota, ideoque nimum dubitari potest de malè servato ordine procedendi.

Prout valde considerabile videbatur aliud motivum, de quo infra, agendo de altera inspectione iustitiæ, quod scilicet iste casus utpote præter imò contra duplex inferius explicandum institutum Montis, de quo solum agunt dictæ litteræ Apostolicæ, atque deducitur à quadam præsupposita observantia, non fuerit cogitatus à præfatis Pontificibus loquentibus de depositis, vel de pignoribus pro veris impræstantiis, quæ fierent ex officio pio, & charitativo illis, qui indigent pecuniis, ut occurrant eorum necessitatibus, & non cogantur suffocari cum gravibus usuris à feneratoribus, quod est proprium institutum Montis, & per consequens, quod intret defectus intentionis, vel comprehensionis casus sub dictis literis.

Comprobari observabam omnes præmissas considerationes à subiequata praxi, & observantia in casu simili, peneque individuo; Cum etenim Dux Sancti Gemini iudicium instituit contra Montem Pietatis ob malè solum quodam depositum scutorum quindecim millium,

processum fuit per tres sententias conformes Rotales, ut enunciat in decis. 694. Bichii in principio edita in casu, de quo agitur disc. 15. de tutor. & administrat. & prævis pluribus decisionibus quarum aliquæ habentur imprestæ apud Dunozett. decis. 604. & 622. & apud Royas dec. 185. repetit. inter rec. ut etiam insinuat dicto disc. 15. Ideoque ex sola ratione ordinis decretum, de quo agitur mereri dicebam appellationem suspensivam, vel saltem clausulam translativam, quamvis certa esset eius iustitia, multo magis dum probabiliter de illa nimum dubitari potest, adeo ut saltem censenda sit turbida.

Assumendo autem ad hunc effectum alteram inspectionem iustitiæ, ac meritorum negotii principalis, urget in primis iam insinuatam motivum incertitudinis, ac non bene factæ liquidationis quidam contineretur in faculis, dum id non solum concernit ordinem, sed etiam iustitiam ut supra ex defectu non fundatæ actionis, & illiquiditatis.

Secundo quia Mons pietatis ex ejus primava erectione antiqua sub Paulo III. habet solum institutum pium subveniendi cum gravito mutuo vel pignoris æquivalentibus illis, qui in pecuniarum indigentia sunt constituti, ne cogantur pati Hebraeorum, aliorumque feneratorum suffocationem sub illis gravibus usuris, de quibus à me agitur discurs. 6. de usur. & alibi, postmodum vero ad longum tempus sub Clemente VIII. adiunctum fuit alterum institutum recipiendi principaliter deposita irregularia iudicialia, & necessaria, seu vincularia, quamvis ista occasione aperta fuerit quadam ratio bancaria etiam pro depositis voluntariis iuxta deducta dicto discurs. 15. de tutor. & discurs. 68. & 69. de credito, sed hæc duo diversa instituta, utpote diversis temporibus introducta, semper diversas habuerunt stationes, & computa, diversoque Ministerio cum diverso modo custodias, quoniam pignora retinebantur in quibusdam mansionibus sub custodia aliquorum Ministrorum, qui dicebantur Custodes, cum diverso ratiocinatore, diversoque Caplerio; debita vero irregularia in arcibus bene custoditis, & clausis retinebantur sub pluribus clavibus penes Prælatum, & Proviosores cum diverso Caplerio, & ratiocinatore, & cum diversis libris, & scripturis, ut docet ipsa notoria praxis actualis, ac etiam disponunt statuta Montis cap. 4. & 8. & in aliis.

In neutro ex his duobus casibus, vel institutis versari dicebam, non quidem in secundo recentiori depositorum, quoniam illud est solum circa deposita irregularia, non autem regularia pecuniæ obsignata in sacculo, dum iste usus in statione depositorum non habetur, & merito, quoniam istud novum institutum introductum fuit, partim ob publicam commoditatem, & partim pro utilitate, & commoditate ipsius Montis resurgente ab intermedio usu pecuniarum, quod agnoscent, ac fatentur actores, ejusque defensores accerrimè negantes terminum depositi, atque insistentes quod agatur de pignore.

Verum neque revera de pignore agi observabam iuxta dictum primævum, ac originale, & proprium, seu naturalem institutum Montis, quoniam prorsus fabulosum est dicere, quod ille, qui habet saccos decem, & septem mille in pecunia numerata argentea currenti, & expendibili, dici valeat constitutus in necessitate recipiendi ex pietate vel pignore mutuum pecuniam à Monte, ut ejus occurrat necessitatibus, atque liberetur à feneratorum suffocationibus, & usuris, quodque pro quinque julis darentur in pignus scuta 17. mille, ut clare ad sensum: Ideoque punctus non est, an ille, qui ejus bona oppugnavit, sit debitor, vel dives, & an ordinis Magnatitii, vel popularis (super quo hinc inde Scribentes adeo insistent) sed est an finis in casu, in quo versetur Montis institutum, ac officium ejus Ministrorum, dum prohibetur etiam mutuari non indigentibus, qui pecuniam mutuam accipiant ad mercaturam.

Atque exinde de consequenti resultat, bene ad rem adaptari veram conclusionem deductam per scribentes pro Monte, de qua habetur discurs. 9. de Locato, & Conducto, & alibi, quod Dominus, vel præponens tenetur solum de facto famuli, vel præpositi, quando iste delinquit, vel alius in culpa sit circa opus, cui præpositus fuit, non autem circa diversum; Revera etenim istud non est pignus, quod tradatur mutuatori pro securitate crediti, & pecuniæ mutuatæ, sed potius est reponere inter pignora Montis tanquam in loco magis tuto, beneque custodito pecunias, vel gemmas, aliave merces pretiosas sub custodia, quod est

est extra utrumque institutum Montis, & extra officia, super quibus ejus Ministri sunt præpositi; Igitur est casus, de quo nulla lex, nullaque ratio suadeat Montem teneri debere.

Neque ad rem aliquo pacto facere videbatur legale assumptum, super quo præcipuum, forteque majus fundamentum Scribentes pro actore constituere videntur, quod scilicet etiam in pecunia cadat pignus, quoniam assumptum in suis casibus, vel respectivè ad suos effectus est de jure verum, sed evidens fallacia consistere videtur in applicatione; In perisicis si quidem casibus illud est verificabile, qui omnes extranei sunt ab illo, de quo agitur. Primo namque verificatur in pignore largo, & improprio, quale esse dicitur in hypotheca generali vel speciali, quæ cadit etiam in pecunia, quæ proinde avocabilis, est etiam à tertio, cui per debitorem soluta fuerit, quando constat de identitate, adeo ut sequuta non sit confusio, vel consumptio cum bona fide distinctionibus, & conclusionibus, de quibus discurs. 17. & 52. cum sequentibus de credito.

Alter est casus, quod quis det creditum alteri loco fideiussionis, vel cautionis in pignus aliquam summam pecuniæ consignatæ in sacculo, ut non valeat impendi, sed solum sit loco pignoris pro securitate, ut quandoque seio prædicatum, ad instar illius pignoris, quod consistere solet in locis Montium juxta notoriam Urbis praxim, atque insinuat sub tit. de Regal.

Tertius casus verificari potest, & quandoque practica- tur (licet nimum raro) in ipso met qui fit Dominus pecuniæ, & debitor, qui pro altera pecunia sibi mutuatæ obsequat mutuatori illam pecuniam, quam ipse habeat obsignatam tanquam pignus, quando scilicet agatur de illa pecunia, quæ iuxta antiquos Romanorum mores destinata non sit usui, & consumptioni, sed conservatione pecuniarum, seu prædii causa juxta deducta discurs. 5. de Legat. Vel quod fit pecunia proveniens à capitibus, ac destinata investimentis, unde prohibita fit ejus consumptio, & usus juxta deducta sub titulo de alienation. & contradi. prohibita discurs. 1. num. 19. Ac etiam in privatis non prohibitis indigentibus pecunia usuali, & expendibili, quandoque verificari solet ob pulchritudinem, ac raram qualitatem monetæ, quia nempe habens quos magnos, & extraordinarios insolitos dublones, vel ungaricos aureos, quos retineat etiam oblectamenti gratia, nimumque displicat illos expendere; ac propterea in indigentibus curet habere aliam pecuniam usulem, & currentem mutuari, atque det Mutuatori hanc pecuniam pulchram, & raram in pignus.

In nullo autem ex his casibus, vel alio simili absque dubio versamur, dum (ut præmissum est) Dux nullam habebat indigentiam, atque monetam supposituram argentea, & usualis in adeo magna summa, figuratur vero mutuum est solum juliorum quinque, qui habendi sunt pro nihilo comparatione scutorum decem, & septem millium, ut clare ad sensum; Et per consequens absolutum remanet, & incontrovertibile, quod revera non sumus in mutuo neque in pignore, sed quod pecuniæ in sacculis prepositæ fuerunt in eo loco per assiduationem, & pro majori custodia recipiendo cum pagella seu bolletino julios quinque, tanquam pro signo, & sic extra institutum Montis, & extra Ministerium Officialium, qui impræstantis super pignoris, ac super istorum custodia præpositi fuerunt.

Demum nullius pariter momenti esse videtur motivum consuetudinis, vel observantia, in quo Vorantes potissimum fundamentum constituisse videntur, quasi quod alias esset violare fidem publicam, quoniam ubi etiam ista esset consuetudo legitima, & apta obligare Montem (cujus contrarium verum videtur ut infra) adhuc illa præsupponitur frequens in gemmis, vel in vasis aureis, & argenteis, aliisque similibus rebus pretiosis, non videtur autem justificari in pecunia currenti, & expendibili, quæ detur in pignus verum pro mutuo vero, cum iste casus sit merè idealis ut supra, ideoque intrat recepta propositio, de qua latè discurs. 30. de benefici. & discurs. 21. de iudic. quod consuetudo tanquam strictissime nature attenditur solum in casu præciso, ac individuo, & non datur extensio ad alium casum, vel aliam speciem, quamvis accedat identitas immo majoritas rationis; multo igitur magis ob nimum diversam rationem militantem inter alias res, & pecuniam numeratam; Gemmae siquidem, ac vasa aurea, & argentea, & similia, eorum natura, & qualita-

te attenta, sunt magis adaptata, ut pignori dentur mutuatæ pecunia, quam sit ipsa pecunia usualis juxta distinctionem de qua supra, ac etiam quia gemmae, & vasa aurea, & argentea penes populares, ac abjecte, vel mediocri fortuna homines non sunt in eo prompto, commodo, & facili commercio, & contradictione, sive occultatione absque eo quod convinci possint identitas, & vindicari à tertiis manibus, ut est pecunia numerata, ac propterea communis, ac notoria praxis docet, quod famuli, vel alii domesticci non de facili furantur præfata bona consistentia in specie, illaque eis confiduntur, facillimè autem, ac frequenter furantur pecuniam numeratam, quæ eis non confiditur in summa notabili, sed nimum occultata, beneque cauta, & custodita retinetur; Exindeque manat discretus modus prudenter tentus per administratorem Montis inter custodiam pecuniarum, & pignorum ut supra, atque pecunia dicitur de iis rebus, quæ servando servari non possunt; Igitur observantia in gemmis, & vasis aureis, vel argenteis perperam trahitur ad pecuniam numeratam usulem.

Sed quando etiam in pecunia currenti, & usuali adesset idem usus, de quo huc usque in sumario actoris non docetur, adhuc tamen videndum remanet, an talis usus approbatus fuerit ab universa Congregatione generali, penes quam residet Montis administratio, non autem penes solos Proviosores, & Custodes, alioque Ministros habentes exercitium, cum istorum factum extra illud opus, vel Ministerium, cui sunt præpositi, non sit aptum præjudicare, & non attendatur ut supra.

Et ulterius posito etiam, quod doceretur de scientia, & consensu totius Congregationis, adhuc tamen videndum remanet, an consistat de consensu, & voluntate Congregationis suscipiendi sub ejus cura, administratione, & periculo, ista propria, & palliata pignora, quæ revera non sunt talia ut supra, & an potius illa fieri permisso, seu conniventia, ut Custodes hanc rem gratam facerent illis, qui pro maiori securitate, ac meliori custodia, citra Montis institutum, eorum res pretiosas ibi reponunt, ut vulgo dicitur in serbo.

De ista voluntate nulla datur probatio, eique resistere dicebam juris præsumptionem, ex regula, quod voluntas metienda est à potestate, neque præsumi debet, id quod est illicitum, & criminiosum, ut in præsentis sequi diceretur, faciendo actum, non solum contra institutum Montis ut supra, sed etiam contra omnem juris scripti, & naturalis dispositionem, ac rationem, quoniam Administratores hujusmodi locorum piorum, assimilantur Tutoribus pupillorum, quorum jure Ecclesiæ, & pia loca recensentur; Ideoque Tutoribus, & Curatoribus denegatur facultas gerendi actus imprudentes, & periculosos, ex quibus pupilli possunt remanere notabiliter præjudicati, quamvis adesset spes lucri, ut contingit in mercatura, seu negotiatione, quoties ex præcepto patris pupilli, vel alterius Testatoris negotio permisa non sit ex plenè conceitis per Sperellum decis. 90. & passim, multo igitur minus, & absque dubio, quando nulla adesset spes lucri, vel præmii, sed solum periculum damni, cum tunc, excepto casu, in quo ita suadeat natura, seu erectio loci pii, nulla penitus cadere valeat ratio dubitandi; Ponamus enim, quod pater pupillo mandaverit continuari mercaturam, & negotiationem quamvis periculosa, quæ propterea Tutori, vel alteri Administratori permittitur juxta deducta discurs. 191. de fidei commissis numer. 11. & alibi pluries & per consequens, ut 19

Tutori permittatur juxta consuetudinem negotiatorum facere asscuraciones Navium, vel similes, cum solita mercede, quæ reputetur præter congruum suscepti periculi, si Tutor faciat asscuraciones merè gratuitas contra institutum negotiationis, & ex quibus pupillus suscipiat in se periculum damni absque luero, five recompensa, utique nemo sani capitis, quamvis idiota diceret, quod actus sit validus, & obligatorius pupilli; Et hic est casus, quoniam quando fiunt vasa mutua gratuita vel pignoris, juxta institutum Montis personis indigentibus, tunc licet Mons non sit in luero pecuniarum, atque subiacet periculo, quod resultare potest à culpa custodum; Attamen adesse dicitur lucrium pietatis, & implementi proprii instituti antiqui, & primævi, ut supra; Quando vero juxta aliud recentius institutum recipit deposita irregularia, in quibus subiacet illis periculis, quæ recententur dicto discurs. 68. & 69. de Credito, tunc adesset lucrium, & sufficiens recompensa pro-

pter usum pecuniæ, ob quam Locus Pius notabiliter ditatus fuit.

Magnum ex parte actoris conflictui videtur fundamentum in ea circumstantia, quod provisorius Montis aperuerint facculos, atque usi fuerint pecunia in eis existente idque dederit anam dicti Custodi faciendi idem. Verum ista videtur pia meditatio (ut vulgo dici solet) Veneto potius, quam Romano, seu legali more attendenda, tum quia de hoc nulla datur sufficiens probatio, cum solum desumatur ex præsupposita depositione ejusdem Ministri delinquentis, de cujus extrajudiciali dicto datur etiam quædam attestatio, quod nullum penitus facit gradum probationis, utpote dictum ad sui exonerationem, & excusationem ad minuendum delictum, & penam. Tum etiam quia intrant eadem motiva, de quibus supra, ut factum, quamvis culposum Officialium, & Ministrorum extra opus, cui sunt præpositi, non obliget illum, cujus bona

administrantur, potissimè ubi agitur de administratione legali, & necessaria ad instar pupilli, ut supra, ac etiam quia dum pecuniæ restituta fuerunt, atque facili repositi in primævo statu, non videtur, quæ ratio fua deat, ut subsequutum furtum factum ab alio, huic actui veniat referendum.

Quidquid autem esset de substantia dictorum motivorum ad effectum iudicandi formiter, ac principaliter de iustitia, vel iniustitia causæ, ac proferendum sententiam definitivam, & ad quem effectum non formam omnino solidum, ac maturum iudicium, sed reliqui locum veritati, ad quam eruendam hæc in sola ratione motivandi deducebam; Attamen negari non posse dicebam quin ex eis resisteret magna turbiditas, quodque causa censenda esset nimis dubia, & altissimæ indaginis ad effectum, de quo agebatur commissionis nempe cum clausula translativa, ut expectaretur iudicium Rotæ.

S U M M A S I V E C O M P E N D I U M

Eorum, quæ magis in foro practicabilia, habentur in hoc
Lib. VIII. De Credito, & Debito.

I N D E X R U B R I C A R U M.

I.
Proemialia, à num. 1. ad 3.

II.
De existentia, vel sufficienti probatione crediti, vel causæ debendi de facto, à num. 4. ad 40.

III.
De veritate, seu probatione crediti de iure, quatenus illa facti accedat, an scilicet creditum, vel debitum bene in facto probatum, de iure sit efficax, vel experibile, à num. 41. ad 54.

IV.
De exceptionibus quæ debitori competant adversus debitum, ejusque obligationem, quamvis de facto, & de iure probata sit, & efficax ad eam elidendam, vel modificandam, à num. 55. ad 66.

V.
De debito alieno, quod fidejussor, vel expromissor proprium effecerit: Et de exceptionibus, quæ fidejussori, vel expromissori competunt. Et de assessorationibus, & assessoratoribus, à num. 67. ad 119.

VI.
De actione, vel ordine iudicii, ad effectum cogendi debitorem, ut creditor solvat, quod debet, à num. 120. ad 170.

VII.
De debiti extinctione, vel cessatione, seu alia debitoris liberatione, à num. 171. ad 245.

VIII.
De repetitione ejus, quod per debitorem creditori indebitè solum sit, à num. 246. ad 249.

IX.
De debito, vel obligatione unius, quod ex alterius obligatione, vel contractu resultet, à num. 250. ad 266.

X.
De concursu creditorum, eorumque privilegiis, sive anterioritatis, ac posterioritatis ordine, ac ejus, quod jam posteriori, cui solum sit, avocatione anteriori competat, à num. 267. ad 361.

S U M M A R I U M.

I.
Generale nomen crediti, & debiti quid contineat.
II.
Quæ tamen species crediti, & debiti in hoc libro contineatur.
III.
Divisio operis.

II.
Materia probationum non habet certam regulam, sed est remissa iudicis arbitrio pro facti qualitate.

5 De variis probationum generibus, vel speciebus, de quibus agitur.

6 Confessio est optima probatio, & omnem aliam speciem superat.

7 Debitum confessatum coram iudice, habet executionem paratam.

8 Extrajudicialis parte præseente plene probat.

9 Parte verò absente probat de canonica æquitate, non autem de iure civili.

10 Quid de contenta in epistola familiaris directæ tertio.

11 Debet tamen rigorose probari per testes bene confiteres.

12 Debet esse clara, non autem dubia, vel æquivoca, & in dubio pro confite.

13 Attenditur in illis, quæ pendunt à facto, vel animo confitentis, non autem si in puncto iuris.

14 Excluditur per errorem, vel dolum, seu metum, sed id debet probari.

15 Confessio ejus, qui est prohibitus disponere, vel se obligare, non attenditur.

16 Nisi veritatis administracula concurrant.

17 Confessio tutoris, vel Prælati, seu administratoris, vel procuratoris, quando præjudicat.

18 Instrumentum publicum facit probationem probatam, & ubi agatur de materia instrumentorum.

19 De scripturis privatis, earumque recognitione.

20 Et de materia trim testis requisiti in scripturis privatis.

21 De scriptura contenta in folio subscripto in albo.

22 De partitis bonorum, vel tabularum.

23 Distinguntur species librorum.

24 Liber proprius probat contra scribe item, & quid de memoriali.

25 An possit dividi, & acceptari in sola parte contra scribentem, non autem pro, distinguitur.

26 An confessio possit dividi.

27 Declaratur conclusio, seu distinctio, de qua n. 25.

28 Libris propriis non deferuntur pro scribente.

29 Fallit in libris Principis.

30 Ac in illis gabellariorum, & Appaltatorum, ac similibus.

31 De limitatione regulæ, de qua num. 28. ut etiam propriis credatur.

32 De limitationis declaratione, & quando non deferatur libris, quibus alias esset deferendum.

33 De libris tertii, an probent pro tertio contra tertium.

34 De

34 De distinctione inter libros mercatorum, & illo mere privatarum personarum.

35 De fide præstanda testibus; Et quando duo non sufficiant, sed majores desiderantur, & contra etiam unico deferatur.

36 De probatione presumptiva seu administrativa per conjecturas, & administrata.

37 De probatione per juramentum, ac triplici juramentorum specie, & præsertim de juramento decisorio, & suppletivo.

38 De juramento in litem.

39 Probato credito in genere, quomodo probetur quantitas, vel qualitas.

40 De regula generali in materia probationis, & præsertim circa illam per confessionem.

III.
41 De infestatione debiti ob invaliditatem contractus, vel obligationis, & ubi de hoc agatur.

42 De personis prohibitis contrahere, & se obligare, ut sunt pupilli, furiosi, prodigi, & similes.

43 Juramentum hanc obligationem non substat, & quando substat.

44 Quando etiam majorum, & habiliū obligatio corrumpat ob metum, vel dolum, vel errorem.

45 De obligatione facta in carceribus.

46 De obligatione simulata, & quando simulatio inficiat obligationem.

47 De obligationibus minorum.

48 De illis mulierum familiaribus, & de Macedoniano.

49 Et de illis mulierum, & de Vellejano.

50 Juramentum quando tollat infestationem actus.

51 Quid operentur leges municipales.

52 De obligatione religiosi professi.

53 De invalidis obligationibus, vel contractibus contra bonos mores, vel turpitudinem continentibus.

54 Et de illis obligationibus, vel contractibus qui sunt super feudis, vel regalibus, & aliis, quæ non sint in libero commercio.

IV.
55 De exceptione non numeratæ pecuniæ, vel rei non traditæ quando intret, necne & de limitationibus.

56 De exceptione rei non traditæ.

57 De exceptione illiquiditatis.

58 De altera redditionis rationum, ubi debitum ab administratione pendet.

59 De moratoria concessa per Principem, vel Magistratum, seu majorem partem creditorum.

60 De exceptione hostica, vel illa publici Magistratus vel notarii luctus.

61 De exceptione super qualitate bonorum, ut non possint aliquid exequi, nisi prius excussus alius, & quid de specialiter hypothecatis.

62 De beneficio ultra quam &c. seu deductio &c. ratione reverentie, vel charitatis, ut in parentibus, filiis, fratribus, viro, & uxore, & donatore; Et quod non competat ubi creditor sit etiam pauper.

63 De eodem privilegio in clericis, & militibus, vel nobilibus, & magnatibus.

64 De questionibus in hoc privilegio seu beneficio cadentibus.

65 De exceptione usurarie prævitiis.

66 De illa legitimatæ personæ.

V.
67 Quare materia fidejussorum cum creditoribus in conventionalibus rara sit.

68 Fidejussor obligatus tanquam principalis, & insolidum, quoad creditorem est principalis corveus.

69 Sed quoad eum, ad quem principaliter debitum pertinet, dicitur fidejussor.

70 In casu de quo n. 68. non intret necessitas excussionis principalis debitoris.

71 De materia exceptionis cedendarum, & an hæc intret ubi fidejussor se obligavit iuxta modum de quo n. 68.

72 Quomodo eadem conclusio, de qua dicto num. 68. intelligenda sit.

73 De exceptione, vel beneficio excussionis competente fidejussori, & casibus, in quibus non competat.

74 De eadem excussione quando facta legitime dicatur.

75 De alia excussione, quæ proveniat ex lege conventionis.

76 Fidejussor strictè intelligenda est in casu præciso, & non extenditur, ut de data pro condicione, ut non extendatur ad reconductionem, & de officiali prerogato, cum similibus.

Card. de Luca Lib. VIII.

77 Fidejussor administrationis pro certa summa intelligitur de residuali post redditas rationes, ideoque non liberatur per solutiones administrationis pendente.

78 Datis pluribus fidejussoribus ejusdem debiti pro summis distinctis, an debitor solutionem partis facere possit, ut unum, & non alterum debitorem liberet.

79 Declaratur ista conclusio quando procedat, & quando non.

80 Obligatio fidejussoris restricta ad certum casum non afficit, non probata purificatione casus.

81 An, & quando creditor negligenter cogere principalem debitorem, denegetur regressus contra fidejussorem.

82 Fidejussor obligatus ad certum factum, puta ad presentandum personam, vel ad exhibendum bona, liberatur per mortem personæ, vel peremptionem bonorum.

83 Fallit ubi mora accedat.

84 Liberatur fidejussor de presentando debitorem, si factio creditoris auferat, aut immutavit statum.

85 Quid ubi id contingat facto iudicis.

86 De Statuto Januæ perimentis obligationem fidejussoris per per lapsum certi temporis, & laudatur.

87 An moratoria, vel aliud privilegium concessum debitori suffragetur fidejussori.

88 An existente nulla obligatione principali debitoris, corrumpat illa fidejussori.

89 An bulla Baronum locum habeat in debito alieno, & fidejussorio.

90 An, & quando per novationem liberetur fidejussor.

91 De obligatione fidejussoris restricta ad barratariam, vel certum casum culposum.

92 An tempus obligationi fidejussoris adiectum, stet causa dilationis, vel extinguendi obligationem.

93 Solutione simpliciter facta, ea refertur ad liberandum fidejussorem.

94 Quando id non procedat.

95 Fidejussor, qui totum solvit reportata cessione, an contra unum, vel aliquos confidejussores agat in solidum, vel potius teneatur dividere actionem.

96 De cessione fidejussori factenda, quod sit necessaria, & fieri possit ex intervallo, & quando securus.

97 Fidejussor docere debet de solutione, & quomodo, ut actionem revocationis habeat contra principalem debitorem.

98 An, & quando fidejussor agat contra principalem, ut eum ob obligationem eximat.

99 Fidejussor expensarum, vel de iudicio fisci in una instantia, an teneatur pro altera, vel ubi in una principali sit absolutus.

100 An fidejussore mortuo, vel alias ejus statu immutato, alter fidejussor debeat subrogari.

101 Asscuratio est species fidejussionis.

102 Strictè intelligitur, & non extenditur de navi, ad navim, vel ab uno itinere ad aliud, seu de loco, aut casu, vel tempore.

103 De asscuratore seu laudatione personæ, quando fidejussorem importet.

104 De consulari maris continente leges navigationis, & asscurationis.

105 Quales propriæ sint istæ leges ubique obligatorie.

106 De deductione octavæ parisi ab asscuratore, quomodo procedat.

107 Quando, & quomodo duplex asscuratio sit prohibita.

108 De barrataria, quæ in asscurationibus exceptuari solet, qualis sit.

109 An, & quando asscuratores non teneantur pro culpa nautici, seu velitoris.

110 Quid de culpa præpositi, vulgo sopracarico.

111 Quid de casibus insolitis, versimiliter non prævisi.

112 An valeat asscuratio facta de tempore, quo jam casus naufragii contigerat.

113 Et quid in sponsonibus.

114 De probatione sequuti casus, quomodo fiat.

115 Et de probatione onerationis mercium, earumque qualitate, & quantitate, ac de fide præstanda scribæ navis.

116 An attendi debeat in mercibus asscuratis valor loci à quo, vel ad quem.

117 Si diversæ sint merces cum diverso valore constituto, an extante compensari debeant cum præemptis.

118 De processu exequutivo, seu actione asscuratoris competente contra asscuratores.

119 De asscuracione pecuniæ datæ ad cambium maritimum.

VI.
120 De actionibus, vel iudiciis, & remediis, & creditori contra debitorem competentibus.

R 3

261 Pro-

- 121 Processus exequiuitus non intrat nisi in casibus in iure expressis, in aliis autem ordinariè proceditur.
- 122 Etiam si agatur de instrumento publico, & iurato.
- 123 De remediis falsitatis, & associationis an sint exequiuita de iure civili.
- 124 Quid de iudicio in actione hypothecaria.
- 125 Jus canonicum quid in hoc disponat.
- 126 De Constitutione Aegidiana reintegrante iuris civilis dispositionem.
- 127 Non procedit cum personis, & bonis ecclesiasticis.
- 128 Magis tamen ex legibus particularibus, vel conventionalibus processus exequiuitus præsertim instrumentis competit.
- 129 De obligatione in forma Camerae.
- 130 De Ritu M. C. V. super liquidatione instrumentorum, eiusque forma.
- 131 Non debet servari in Curia ecclesiasticis.
- 132 Quare adhibetur contra debitores usus censurarum, & quando intrat.
- 133 De obligatione guarantigata.
- 134 De obligationibus penes acta, & de partitis, vel apocis banci.
- 135 Debitum confessatum coram iudice est executivum.
- 136 Depositum, sicut, & Civitatis debitum, ac omnia, quæ celeritatem desiderant, sunt executiva.
- 137 Alimenta quando hoc privilegium habeant.
- 138 De via exequiuita litterarum cambii, & apodissarum mercantiliū, ac rebus mundanalibus, & personibus domorum, ac personibus ecclesiasticis.
- 139 Quænam sint exceptiones, quæ in his exequiuitis iudicis admittuntur.
- 140 Damatur usus relaxandi exequiuitales, nulla prævia citatione.
- 141 An, & quando contra heredem competat via exequiuita.
- 142 Quando in executivis liceat variare.
- 143 An creditor teneatur prius excutere bona specialiter obligata, & quando, & qui ordo in executione bonorum teneri debeat.
- 144 Contra donatarium universalem, an procedatur executivè.
- 145 Contra tertium possessorem regulariter hic processus non competit, quod declaratur.
- 146 De casibus, in quibus ex legibus particularibus locorum, procedatur executivè contra tertium, in Urbe scilicet pro dote, & in Sicilia pro censibus.
- 147 Regulariter contra tertium non competit actio executiva.
- 148 An, & quando creditori in sola actione personali detur actio.
- 149 De actione uti in rem verso, vel negotiorum gestorum, an, & quando contra tertium competat.
- 150 De actione, vel remedio competente contra tertium ex Bulla Baronum.
- 151 De remediis realibus, vel rei persecutoriis, hypothecario creditori contra tertium possessorem bonorum debitoris competentibus, & quot sint, & præsertim de actione hypothecaria, & quod non competit super mercibus alienatis.
- 152 In specie de salviano interdicto, eiusque effectibus.
- 153 Quomodo probari debeant fructus à creditore percepti.
- 154 An teneatur reddere rationem etiam de percipiendis, vel solum de perceptis.
- 155 De requisitis huius interdicti, & ad quæ bona, & cui competit.
- 156 De remedio associationis, eiusque effectibus, privilegiis, & requisitis, & de differentia inter ipsum, & salvianum.
- 157 Quando in hoc iudicio intrent eius privilegia, præsertim illud processus executivi.
- 158 An requiratur citatio possessoris.
- 159 De iudicio assensuale usitato in Regno Neapolitano, eiusque requisitis, & effectibus.
- 160 In dicto Regno constitutum, & pactum de capiendis, sunt de fisco apponi solita, ideoque etiam non apposta subintelliguntur.
- 161 Quale remedium propriè assensuale importet, & an admittat appellationem.
- 162 An oporteat prius discutere principalem debitorem, ut ad hæc remedia contra tertium deveniatur.
- 163 De iure offerendi competente secundo creditori, vel possessori bonorum debitoris, quando intret, & quid requiratur, & quomodo creditum offerri debeat.
- 164 De privilegio meliorantis in iure offerendi.
- 165 Quid de meliorante, qui rem antiquam deterioravit, vel destruxit, an hæc melioramenta cadant sub rei antiquæ hypotheca.
- 166 Idem ius offerendi non competit contra ementem sub hac, & quid si ismet creditor emat.
- 167 Declaratur ubi subbassatio sit valida, secus autem si invalida.
- 168 Quid offerendum sit, & cuius beneficio cedat intermedium augmentum intrinsecum.
- 169 Via exequiuita vulneratur per sententiam, & quando.
- 170 Cessat item, vel præscribitur per lapsum longissimi temporis, & quando.

VII.

- 171 Solutione eius quod debetur, omnis actio extinguitur, si ve sit vera, si ve ficta, vel præsumpta solutio, de qua constat.
- 172 De solutione vera, & naturalis per restitutionem effectivam eius, quod acceptum est.
- 173 De factæ solutionis probatione.
- 174 Sufficit scire ei, cui promissum est, cessante inhibitione legis, vel hominis.
- 175 Quomodo esset Monachus, vel servus, aut minor, vel filius familias.
- 176 Ita pariter solvatur eidem procuratori, cum quo intus est contractus, quod declaratur.
- 177 Circa prohibitionem legis, vel hominis, quæ id prohibeat, non datur regula.
- 178 Solvens contra inhibitionem iudicis, vel mandatum sequestrationis, ad novam solutionem tenetur.
- 179 An inhibito facta ad instantiam unius, profiti alii.
- 180 Non sufficit ea, quæ sunt per iudicem incompetentem.
- 181 Minusque sit extrajudicialiter per privatum per viam protestationis, sed operativa est ad inducendam malam fidem.
- 182 Bene operativa est, ne solvatur procuratori, vel Monacho, seu administratoribus.
- 183 Debitor solvens non servat formam solutionis præscripta pro iure, vel interesse tertii, male solvit, & denovo tenetur.
- 184 Procedit etiam si agatur de imputatione ipso iure facta.
- 185 Solvens creditori decedente, male solvit.
- 186 Idem de decedente, & quando iste dicatur talis.
- 187 Ista qualitate cessante solvens suo creditori, bene solvit, quamvis sciat, quod sit debitoris oneratus.
- 188 Debet esse solutio vera, & effectiva, non autem per confessionem, vel acceptilationem, seu remissionem quoad præiudicium creditoris.
- 189 Quid ubi sit partis remissio per transactionem.
- 190 Solvi non potest amenti, vel prodigo, cui iam interdictum sit, & quando.
- 191 Quid de solutione facta iniquis in fraudem constitutionis.
- 192 Deponere, vel realiter offerre, an importet solutionem, & de requisitis depositi, ut debitorem liberet, ac de depositi periculo.
- 193 De moneta in qua solutio fieri debeat, vel possit.
- 194 An creditor teneatur recipere pecuniam vinctulam, vel debeat eam habere liberam, atque coactus acceptare vinculum, an habeat actionem ad quanti interest contra debitorem.
- 195 Augmentum, vel decrementum monete, cuius commodo vel damno cedat, & quale tempus attendatur, an obligationis, vel solutionis.
- 196 Quid debito generis, puta, tritici, vini, & olei, ac similium.
- 197 De questionibus loci, temporis, & modi, & præsertim in alternatis, ut ante diem solutio petatur, vel in diverso loco.
- 198 An à tertio creditore solutionem accipere teneatur.
- 199 Si quis debitor esset ex diversis causis, ad quam solutio referri debeat, de pluribus distinctionibus.
- 200 Ubi solutio fieri non potest ipse creditori, multo minus fieri potest alteri.
- 201 Quid operetur solutio facta anteriori, vel potiori creditori creditoris.
- 202 De solutione facta heredi, vel procuratori, seu tutori, aut Praetori &c.
- 203 Quid de herede, vel administratore putativo, vel procuratore præsumpto.
- 204 De solutione alteri, quam vero creditori de mandato iudicis.
- 205 Solutio facta procuratori, vel administratori debet esse vera, non autem ficta, vel præsumpta.

206 De

- 206 De solutionis probatione præsumpta, seu adminiculativa.
- 207 De præscriptione Statutaria Urbis, aliorumque locorum per certi temporis lapsum.
- 208 Sufficit autem minus tempus, si alia accedant adminicula ad limites juris communis.
- 209 Et solum præsumptio, quæ inducitur à statuto, contraria probatione, vel præsumptione elidibilis.
- 210 Non intrat in debito impugnato, vel ubi diversus solutionis modus allegatus est.
- 211 Intrat etiam adversus hanc præscriptionem restitutio in integrum ex iusta causa.
- 212 Quæ debita, vel qui alii casus ab hac præscriptione excipiuntur.
- 213 An includat forenses, & quando.
- 214 De præscriptione ad normam juris communis, quæ debitum perimat.
- 215 Quare sit rara praxis huius præscriptionis.
- 216 Debitor principalis nunquam præscribit ratione malæ fidei.
- 217 Quando intret præscriptio non obstante sententia debiti.
- 218 Intelligitur non impedimentum de mala fide vera, non autem præsumpta.
- 219 An mala fides influat etiam in heredem.
- 220 Datur etiam restitutio in integrum ex capite ignorantia, & de subdole tempore ratione pupillaris etatis, vel alterius impedimenti.
- 221 Quod sit mala cautela prædictum præscriptionis, & quid sit melior.
- 222 De revocatione debiti, vel obligationis causatæ ex cessante causa, nisi adit delegatio.
- 223 De implicita solutione resultant à compensatione, eiusque requisitis.
- 224 An intret ipso iure, vel fiat ex exceptionis, & quando sit ipso iure.
- 225 An fieri possit compensatio cum se ipso in præiudicium intermedii creditoris.
- 226 De aliis requisitis compensationis, & quando hæc non intret, & de aliis ad materiam.
- 227 De novatione prioris obligationem extinguente, & quando.
- 228 Item de concessione facta creditori nominis debitoris, vel alterius juris, ut eundem operetur effectum, si pro soluta facta sit.
- 229 An evadere data insolutum, priora iura revolvant.
- 230 Cessio pro solvendo non extinguit obligationem, neque liberat debitorem.
- 231 Cuius sit periculum inexistibilitatis, an cedentis, vel cessionarii, ubi cessio est pro soluto, & quid ubi existibilitas sit promissa.
- 232 Existibilitas juris semper est præstanda, & quando secus.
- 233 Ubi cessio est pro solvendo periculum est cedentis, qui per cessionem non liberatur.
- 234 Sed cessionario tenetur ad diligentiam, & de qua negligentia tenetur.
- 235 Quid in giratis litterarum cambii, vel in eisdem litteris creditori datti.
- 236 De differentia inter cedulas, & ordines, seu mandata solutionis.
- 237 In dubio cessio præsumitur potius pro solvendo, quam pro soluto.
- 238 De pluribus quæstionibus in materia cessionis cadentibus, ac de iuribus cedentis, vel præiudicis, quæ cessionario facere potest, & de privilegiis, ac aliis.
- 239 Liberatio, seu gratuita remissio quando debitorem liberet.
- 240 Quando confessio de recepto operetur liberationem.
- 241 De confessione actionum, ubi creditor succedat debitori, vel ei contra debitor creditori, & de differentia inter unum eorum, & alterum.
- 242 Quando non intret dicta confessio, & de eius materia.
- 243 De solutione debiti, quæ resultat à solutione usurarum indebitarum, in sortem imputandum.
- 244 Quid de culpa peremptione, vel diminutione pignoris.
- 245 Debitore dante simpliciter bona creditori, an in pignus, vel in solutum, & quando pignus transeat in dationem in solutum.

VIII.

- 246 Id quod indebitum solutum est, reperitur, nisi constet de animo donandi.

Card. de Luca Lib. VIII.

- 247 Cui incumbat onus probandi indebitum, distinguitur.
- 248 De distinctione inter imputationem ipso iure, vel repetitionis indebiti.
- 249 An detur repetitio illius, quod sit indebitum ex parte solventis, sit tamen debitum ex parte recipientis.

IX.

- 250 Obligator quis per procuratorem, vel negotiorum gestorem, & de variis istorum vocabulis.
- 251 Quando ista obligatio contrahatur, & quomodo.
- 252 De mandato præsumpto, & quomodo probetur.
- 253 Quando gesta ultra fines mandati valeant, & obligent.
- 254 Procurator non obligat mandantem in ipsius procuratoris causam, neque in causam fideiussoriam pro alio.
- 255 De obligatione mandatarii, seu corresponsalis acceptantis litteras cambii, vel ordines.
- 256 Et quid ubi scribentis, vel mandantis decedisse accedat, an acceptatio obliget.
- 257 Decedisse mandatarium non liberat mandantem ab obligatione per eum contracta, & quando secus.
- 258 Ratificatio equipollet mandato, & an fiat retroactio, & operetur ut nunc, vel ut tunc.
- 259 Quæ de procuratore disposita sunt, in institute, vel complementario, vel negotiorum gestore procedunt.
- 260 Socius obligat socium, & quomodo.
- 261 Societas dissolvitur per mortem, vel mutuum consensum, sed quando hoc non obstante socius obligetur per socium.
- 262 Socius obligat socium.
- 263 An ille, qui nomen accommodat obligatus remaneat.
- 264 De obligatione ex facto tutoris, vel curatoris, vel Praetoris, aut alterius administratoris.
- 265 De obligatione civium, vel singulorum ex facto Civitatis, vel universitatis, seu Collegii.
- 266 De obligatione bonorum heredis ob contractum, vel obligationem defuncti, quando intret, & de obligatione patris ob debita contracta per filium.
- 267 Inter dominum vendicantem rem suam, & creditores possessores non intrat concursus, vel ratio temporis, aut privilegii.
- 268 An pretium succedat loco rei, vel res loco pretii, seu rei loco rei.
- 269 De Bulla Baronum, ob quam creditores vincunt habentes ius domini.
- 270 Creditores vincunt etiam possidentes iure domini habiti à debitore.
- 271 Venditor in re vendita pro pretii assensionibus si dominum sibi reservaverit, omnes vincit emptoris creditores etiam anteriores, & privilegiatos.
- 272 Declaratur dummodo reservatio fiat ante venditionem, vel contemporaneæ.
- 273 De operatione disticte cautelæ reservationis domini, etiam si par: pretii soluta sit atque pars tantum debeatur.
- 274 Quid ubi agatur de creditore qui pecuniam dedit pro solutione partis pretii.
- 275 An potioritas de qua n. 271. & seqq. competat etiam pro usuris, & fructibus.
- 276 Venditor dolo per emptorem inductus, rem suam vendicat, & creditores vincit.
- 277 Idem si emptor tunc decedat, vel decedens esset.
- 278 Venditor sine dicta cautela in re sua nullum habet potioritatis privilegium.
- 279 Quando dicatur facta venditio habita fide de pretio.
- 280 Tutor, & procurator, & administrator non possunt vendere habita fide de pretio.
- 281 Idem de minoribus, & aliis, quibus adversus venditionem restitutio competit.
- 282 De potioritate datæ iure vindicationis bonorum, quæ in dotem estimata data sunt.
- 283 Creditores hypothecarii quantumvis moderni, vincunt chirographarios antiquos.
- 284 Fallit ubi ratio decedentis aliter suadeat, & de statuto fori Mercatorum Bononiæ.
- 285 Fallit item ubi intret beneficium separationis bonorum, ob quod creditores defuncti vincunt creditorem heredis.
- 286 An in feudis, & aliis prohibitis intret hoc beneficium.
- 287 An creditor unius patrimonii, vel negotii ejusdem debitoris vincant alios alterius patrimonii, vel negotii anteriores, Et de conclusione, ut creditores societatis in bonis socialibus alios vincant.

R 4

288 De

- 288 De equali hypothecariorum, & chirographariorum concursu in bonis, quæ non sunt hypothecabilia, sed venduntur iudicis officio.
- 289 Quare id non foretur in illis bonis, quæ venduntur ex beneficio Bullæ Baronum.
- 290 Quod in conclusione, de qua num. 88. deferendum sit locorum stylis.
- 291 Chirographariorum equalis est concursus absque temporis discretione.
- 292 De privilegio competente creditoribus ex causa depositi.
- 293 Quando in depositis irregularibus tam quoad periculum quam quod potioritatem dicendum sit idem quod in regularibus.
- 294 Creditores ex causa onerosa vincunt alios chirographarios ex causa lucrativa.
- 295 De aliis creditoribus privilegiatis, qui veniant in concursu, sed præferantur.
- 296 De illis creditoribus privilegiatis, qui solam personalem habentes etiam hypothecarios creditores vincunt.
- 297 De distinctione plurium specierum hypothecæ expressæ, & tacite, seu legali, & in expressa inter specialem, & generalem.
- 298 Inter creditores hypothecarios ordo temporis attenditur atque prior in tempore, potior est in iure, nulla data hypothecarum differentia, an tacita sit, vel expressa, seu specialis, vel generalis.
- 299 Differunt hypothecæ expressæ, & tacite, ut dos posterior vincat tacitam, seu legalem anteriorem, non autem expressam, & de rationem.
- 300 Princeps, vel lex positiva tollere potest hypothecæ conventionales, earumque effectus, sed non debet.
- 301 Hypothecæ, sive expressæ, sive tacite non intrat ubi conventio Partium, vel dispositio legis eam non inducat.
- 302 An hereditum bona veniant hypothecæ contraria per defunctum.
- 303 An bona, quæ sub pæna sunt prohibita alienari, veniant sub hypothecæ generali.
- 304 An mobilia domus, & alia manualia veniant sub eadem hypothecæ generali.
- 305 Hypothecæ non est exercibilis super mercibus, & manualibus contra tertium bonæ fidei emptorem.
- 306 An contra creditorem, cui mobilia, & manualia in verum pignus data sunt.
- 307 De hypothecæ tacite, seu legali competente pupillo, & minori contra tutorem, filio contra patrem, mulieri contra virum in extradotalibus.
- 308 Ut eadem competat amentibus, prodigiis, Ecclesiis, & pils locis.
- 309 Ut pro fructibus, vel usuris competat eadem anterioritas, quæ pro sorte.
- 310 Quid de expensis judicialibus, vel extrajudicialibus pro debiti confectione.
- 311 Quando fructuum, vel expensarum stipulatio adesse dicatur.
- 312 Identitas causæ reddit æquales creditores, quamvis tempore inæquales.
- 313 Posteriores ex causa refectionis, vel conservationis, vel acquisitionis, ut hæc potioritas intret.
- 314 Quid requiratur, sunt potiores anterioribus.
- 315 De differentia inter credentem ad rescindendum, & ad acquiendum.
- 316 Regulariter creditor, vel mutuans ad emendum, nisi cautelam adhibeat, non habet potioritatem.
- 317 De potioritate competente mulieri vel filio pro dote restituenda adversus viri, non autem adversus dotantis creditores anteriores tacitam hypothecam habentes.
- 318 De potioritate fisci in bonis postea quesitis, in aliis autem habet hypothecam legalem a die susceptæ administrationis, & cui fisco id competat.
- 319 De potioritate majoris fisci ex causa primipilari, & an Barones, & inferiores domini hoc privilegium habeant.
- 320 An dictum fisci privilegium in bonis postea quesitis procedat favore dotis.
- 321 De aliis creditoribus privilegiatis, ac potioritatem adversus anteriores habent.
- 322 Quid agendum sit inter æquæ privilegiatos, & quando unus alium vincat, & præsertim de mutuante ad emendum cum cautela, & de expensis.
- 323 An creditores ex causa onerosa, vincant anteriores ex causa lucrativa.
- 324 Quando creditor posterior, de cuius pecunia dimissus est

- anterior in istius locum succedat, atque medium vincat, & de differentia inter adorem, & eum.
- 325 An hæc subintratio suffragetur pro usuris ex posteriori contractu debiti.
- 326 De remissione pignori ob consensum alienationi prestitum, licet denuo fiat debitoris.
- 327 An remissio facta in gratiam unius creditoris præjudicet quoad alios.
- 328 Data equalitate potior est conditio possidentis.
- 329 De concursu inter credentem, & cessonarium, vel pluris cessonarios ejusdem creditoris.
- 330 Posterior habens instrumentum publicum, quando præferatur anteriori cum scriptura privata.
- 331 De cessone non suffragante nisi pro summa soluta ad text. in l. ab Anselmo.
- 332 Hypothecæ non capis nisi bona de dominio debitoris, & quid de eorumdem bonorum fructibus.
- 333 Creditor non exercet ejus jura ad bona debitoris delata, sed non agnita, & quod debitor possit non agnoscere, & quando hoc procedat.
- 334 In feudis, aliisque prohibitis anterioritas regulatur ab assensu, ideoque posteriores creditores cum assensu vincunt anteriores eo carentes.
- 335 Quid in carceribus heredis cum creditoribus defuncti.
- 336 An prohibito alienandi capiat hypothecæ ad hunc effectum.
- 337 Quid in pretio ex hujusmodi prohibitorum bonorum venditione proveniente.
- 338 An id procedat respectu fructuum, vel usurarum.
- 339 Quale remedium ad hæc differentia bona competat creditoribus sine assensu.
- 340 Quæstiones avocationis pecuniæ solutæ, sunt frequentes, atque laudatur stylus literandi pecunias primo venientibus cum cautione, vel investimento.
- 341 Qui agit ad avocationem contra eum, qui cautionem restituendi dedit, probare se debet anteriorem, vel potorem.
- 342 Pecunia soluta cum dicta cautione habetur pro exante, & si soluta non esset.
- 343 Idem de solutione facta per decedentem, vel decedentem.
- 344 Quando qui dicitur decedens.
- 345 Hæc tenetur solvere præstata per creditores cautione de restituendo, quæ recusari non potest.
- 346 Et solvendo liberè, tenetur deinde solvere, ac inventarium non suffragatur.
- 347 Et nihilominus creditoribus anterioribus datur actio avocationis contra dimissos.
- 348 De regula ut cessante mala fide, non detur avocatio pecuniæ ab ipso integro debitor soluta, & bona fide consumpta.
- 349 Fallit ubi agitur de solutione facta sibi ipse, vel per tertium.
- 350 Vel ubi omnium creditorum equalis fuerit diligentia.
- 351 De avocatione competente fisco, vel doti aliisque privilegiatis.
- 352 Ubi avocatio competit ex dispositione legis, non autem ex obligatione, proceditur ordinariè, & non competit nisi in subsidium.
- 353 Secus ubi adhi dicta obligatio, cum tunc procedatur executivè, & sine excussione.
- 354 An sit servandus ordo super avocatione, vel potius electio sit creditoris anterioris.
- 355 Cujus sint fructus investimenti ex pecunia soluta, & avocabilis, & cuius augmentum, vel decrementum.
- 356 Creditor qui avocationem patitur, regreditur ad priora jura, & an reassumatur antiquus cursus fructuum.
- 357 Anterior qui in concursu affectavit, ne sibi solveretur, avocationem non habet.
- 358 Quando, & quare avocationis actio præscribatur.
- 359 Quid ubi ipsa debitoris bona creditoris posteriori data sunt.
- 360 De debitoris petente cessonem bonorum, vel alimentum in carcere.
- 361 An creditoribus detur actio contra illum debitorem, qui sententiam capitalem passus est cum publicatione bonorum, posteaque in gratiam est restitutus.

P R O E M I A L I A

Cum divisione Rubricarum.

Rediti, & debiti generica significatio, omne id complectitur, quoad ab utroque, Divino, & humano iure præcipitur, omneque id, quod ad utramque, distribui-

butivam, & commutativam iustitiam pertinet; Ideoque, Dei, & naturæ, pro nostra creatione, conservatione, ac redemptione, debitores sumus; Ipseque Deus erga homines, ejus legem, ac præcepta bene servantes, æternæ gloriæ, ac temporalium etiam bonorum debitorem, quodammodo se constituit.

Idemque crediti, ac debiti genus, quod ea, quæ, juris positivi, vel humani commercii, humanæque vitæ civilis sunt, omne id complectitur, quod ex vivitum contractibus, vel morientium dispositionibus provenit, ideoque omnia, quæ ex utroque civili, & canonico communi, vel municipali iure debita sunt, huic tractationi congruunt.

Quia verò, nimium hanc genericam tractationem, ob humani ingenii imbecillitatem, absque magna confusione practicabilem non esse, antiqui legislatores agnovērunt.

Hinc proinde, varias debendi, atque contrahendi, prudenter censuerunt, easque sub propriis titulis, vel sedibus collocare, Sub ista crediti, & debiti tractatione, pro nostro loquendi communi usu, solum cadentibus istis, quæ ex humano commercio, per actus inter vivos, in pecunia, vel alio genere, quod functionem recipiat, ex mutuo, vel alio æquipollenti contractu, debita sunt, ad iustitiæ commutativæ limites; Emptionibus, & venditionibus, permutationibus, donationibus, aliisque hujusmodi; Ac etiam testamentis, legatis, fideicommissis, aliisque, ex morientium dispositione, vel successione debitis, proprios titulos, vel particulares tractationes habentibus.

In novem autem partes, vel rubricas, hæc debiti, & crediti tractatio (circa ea quæ forensi praxi magis adaptata hoc libro tractantur) distinguitur; Primo nempe super existentia, & probatione debiti de facto; Secundo super eadem existentia de juri, ut valida, & obligatoria sit debendi causa; Tercio super exceptionibus, quæ ad ejusdem validitatem, ac efficaciam obligationis, elisionem, vel modificationem, ipsi principali debitori competant; Quarto super debito eorum, qui alienum debitum, faciunt proprium, ut sunt fidejussores, expromissores, laudatores, ac affectuatores (ita sub hac inspectione, nautica etiam affectuatio cadente) Quinto super actione, quæ creditoris competit, ut debitorem ad solutionem ejus quod debet, urgeat, ejusdemque actionis, vel iudicii natura, seu qualitate; Sexto super ejusdem, alias validæ, ac efficacis causæ debendi, cessatione, vel extinctione, per veram vel fictam solutionem, aliumque modum æquipollentem, ex quo debitoris liberatio resultet; Septimo super ejus, quod solum est, repetitione, quando indebitum præteratur; Octavo super eo debito, quod ex alterius obligatione, vel contractu resultet, puta a socio, procuratore, vel negotiorum gestore, aliove legali, vel conventionali administratore, five ab universitate, vel corpore; Et nono demum, super plurium creditorum concursu, eorumque privilegiis, antelationibus, ac potioritatibus, aliisque juriis, quæ agendo, vel excipiendo, uni pro alterius concurrentis exclusionem, competant; Istaque ultima inspectio, omnium latior, ac difficilior dignoscitur, majorumque forensium controversiarum origo est, & mater.

C A P. I.

De existentia, vel sufficienti probatione crediti, vel causæ debendi.

Acti potius, quam juris est questio probationis, cujus efficacia, vel conclusiva qualitas, certam, ac generalem regulam non recipit, utpote remissa iudicis arbitrio, ex facti qualitate, ac singulorum casuum circumstantiis regulando: Istaque inspectio, sub iudiciorum sede potius cadit, ubi de testibus, ac instrumentis, aliisque documentis, ac aliis probationis speciebus agitur pro quacunque materia.

Quatenus autem ad rem pertinet; Septem frequentiores probationis debiti, & crediti species dignoscuntur, de quibus in foro tractari contingit: Primo nempe per confessionem debitoris, vel ejus negotiorum gestoris; Secundo per publicum instrumentum; Tercio per apocam seu aliam privatam scripturam; Quarto per libros, vel memoria; Quinto per testes; Sexto per præsumptiones, & adminicula, aliisque imperfectas probationes, ad unam perfectam consequendam uniendas; Et Septimo per juramentum, decisivum, vel suppletorium, five in litem.

Confessio autem, ubi emissæ sit ab eo, qui contrahendi prohibitionem non habet, neque referatur errori (qui in

dubio non præsumitur, nisi concludenter probetur) quoties est judicialis, omnem superat speciem probationis, eaque optima, & perfecta dicitur; adeo cum confessio, utpote ore proprio iudicatio, iudicis partes esse solum videantur in exequendo.

Atque hinc manat fortè ubique recepta sententia, ut debitum coram iudice confessatum, summariè, ac executivè petatur.

Ubi verò sit extra iudicium, ipso tamen creditore præsentente, utriusque civilis, & canonici dispositione attentata, plenè probat, & concludit; Eo autem ablente, ex iure civili, non nisi semiplenè, de canonica verò æquitate, etiam plenè, istaque viger in Romana Curia, atque in foro Ecclesiastico ubique.

Adeoque ista æquitas extensionem accepit, ut etiam ea, quæ continentur in epistola missiva tertio conscripta, attendi quandoque soleat, quod tamen discretè pro facti qualitate intelligendum venit.

Hinc autem æquitati admixtus est rigor, circa ejusdem confessionis probationem, ut benè conclusa esse debeat per testes idoneos, beneque contestes, de loco, tempore, & verbis, nisi adminicula, vel numeros faneant, vel suppleant testium exceptiones, in persona, vel dido.

Atque five de judiciali, five de extrajudiciali confessione, ne agatur, ut præjudicet, clara, & univoca esse debet, non autem ambigua, vel æquivoca, cum tunc ad ipsum consistentem excusandum, omnis possibilis, vel compatibilis intellectus, vel interpretatio capi debeat, atque in iis quæ ad contentis animo, vel facto pendunt, non autem ubi a facto tertii, vel in iis, quæ in iure consistunt.

Ut è converso, posita clara, & valida confessione, si adversus eam allegetur, metus, vel dolus, aut error, unus, vel alter, pariter perfectam, ac univocam exigit probationem, quæ contrariam possibilitatem excludat, omnique interpretatio compatibilis pro ejus exclusione capienda est.

Procedunt hæc omnia in confessione illius, qui contrahendi, suæque bona administrandi habilitatem, ac libertatem habeat, secus autem è converso, quoniam probibitum contrahere, vel se obligare, confiteri etiam prohibetur, ne indirectè sequatur id, quod est directè prohibitum, atque ita legi fraus fiat; Nisi confessio sufficientibus adminiculis munita sit, quoniam etiam illi actus, qui ex defectu formæ, vel solemnitatum non sunt habiles ad obligandum, attendi solent ad veritatis probationem, quando aliæ probationes, vel adminicula concurrunt.

In confessionibus autem eorum, qui aliena bona administrant, vel negotia gerunt, regula est negativa, ut principalibus non præjudicet, nisi manita sint vehementibus, vel efficacibus adminiculis, ex quibus confessio tutoris pupillo, Prælati Ecclesiæ, procuratoris, vel famuli domino præjudicat cum istis, veritatem, ac bonam fidem recognoscere non sit prohibitum.

Quinimo, & illa tertii quoque attendenda venit pro qualitate facti, cujus tota est questio, in qua proinde circa adminiculorum efficaciam, certa non datur, ac determinata regula generalis cuicumque casui applicabilis, sed varia, & singularis est decisio, ex singulorum casuum circumstantiis prudenti arbitrio desumenda.

Instrumentum publicum, quod de iure requisitas habeat solemnitates, adeo ut publicum, & authenticum dici mereatur, probationem probatam, atque rem claram facere dicitur, ideoque facti pariter est questio, pro singulorum casuum qualitate decidenda, ad dicta necesse instrumenti publici, & authenticici accedat, nec qualitas, nimiamque evagationem sapere distinctum examen eorum, quæ ad id necessaria sunt, cum de illis in iudiciorum magis congrua fedè agatur.

In eadem quoque sede agitur de privatæ scripturarum fide, quæ potissimum pendet à recognitione, pro cuius conclusionem juris regula est, ut desideretur sufficiens testimonium eorum, qui scribere viderint, non autem eorum, qui de nota manu deponant.

Quod tamen Curie Romanæ stylus non admittit, dum etiam recognitione per testes habentes notam manum contentatur; Fortius autem, ubi alia accedant adminicula. Et clarius ubi de talibus agatur scripturis, quæ fiducialiter ac extra testium præsentiam fieri soleant, ut præsertim sunt epistolæ missivæ, seu cambiorum litteræ, aliæque negotiorum apocæ, vel pagellæ, pro facti qualitate, te, cum tunc serè generalis idem stylus videretur totius Orbis.

Non

Non cadit autem in hac inspectione trini testis requisitum, quod in scripturis privatis a lege desideratur, cum id ultimum percutat inspectionem concursus creditorum, non autem ipsum debitorem, cuius respectu, sola scripturae subscriptio sufficit: Nisi doceatur quod ea fuerit fiduciaria in folio albo, quod non praesumitur nisi per ipsum debitorem id allegantem probetur.

Bancorum, vel tabularum, seu mensurarum nummulariarum apochae, aliaque scripturae pro commercii favore, ac libertate, ac communis usus, magnam vim habent, quamvis id iudicii ordinem, atque processum executivi, & privilegiati effectum, potius concernat, non autem recognitionis modum, eodem modo quo de cambii literis habemus, cum ipsorum Bancorum, vel tabularum fides, sub librorum sequenti specie potius cadat.

Quarta probatio, per libros, vel memorialia, distinctio debitorum in tres librorum species; Propriorum scilicet debitoris contra ipsum scribentem; Et de converso librorum creditoris ad eius favorem, Et librorum tertii, an probent, pro vel contra tertium.

In prima specie; Regula est affirmativa, ut plenè probent contra scribentem, nisi de errore doceatur; Vel nisi agatur de libellulis, vel notulis informibus memoriae causa, quibus memorialium nomen congruit; Ex his etenim neque contra scribentem probatio resultat, bene tamen adminiculum inducunt, cum aliis conjungendum.

Cadente questione, an libris continentibus plures partes, scribendi contrarias, ac respectivè favorabiles, eis in omnibus, tanquam individuis deferendum sit, & non alias, vel potius, rejecta parte favorabili, attendi debeat odiosa; Aliis primam partem simpliciter tenentibus; Aliis verò simpliciter alteram; Et aliis probabilis distinguendis, inter libros bene, ac legaliter tentos, & de converso male, ac infideliter, ut primo casu, prima opinio procedat, posterior autem in altero.

Ad instar eorum, quae circa primam speciem probationis per confessionem; habemus in civilibus (quidquid sit in criminalibus) ut ea dividi non valeat, sed vel tota approbati, vel tota reprobati debeat, secus autem ubi pars consentienti favorabilis, juris praesumptionem contra se habeat.

Adhuc tamen, neque hac tertia opinio distinguens, statui potest pro regula certa, & generali cuicumque casui applicabili, cum distinctio ratio, proprie congruat illis libris, qui publici sint, seu publicorum iure haberi videantur, quosculposum est, bene, ac legaliter non conficere, ac tenere, cum debitis preparatoriis, distinctaque quotidiana descriptione inalterabili, ut in camporum, seu negotiorum libris statum est; Secus autem in privatis, quamvis more mercantili teneantur, cum eadem non urgent obligatio, ideoque prudenti iudicis arbitrio ex facti qualitate regulando, questionis decisio remissa videatur.

In altera verò specie librorum creditoris, an pro ipso probent; Regula est converso est negativa, ut nemini concedatur ad sui ipsius commodum, ac utilitatem ferre testimonium, nisi de supremo Principe, vel Republica agatur; Ex ea congrua ratione, quod non per ipsummet creditorem, sed per Magistratus, ac officiales ad id deputari solitos, quorum probitas praesupponenda est, illi confici, ac retineri solent, ideoque in aliis casibus, quibus eadem ratio congruat, idem quoque vis statuendum veniat; Ut in publicanorum, aliorumque publica iura administrantium, vel conducentium libris, praxis pro facti qualitate, ac regionum, seu locorum moribus recipit.

Adhuc tamen, potissimum in mercatoribus, & camporibus, in quibus ratio libertatis commercii, vel publicae fidei urgeat, regula hac negativa, recipit limitationem (quae in privatorum quoque libris admitti quandoque solet) quoties nempe, eorumdem librorum bene ordinata qualitas, aliaque circumstantiae illa praesertim iustificatae veritatis in aliis partibus, sive alla adminicula hanc fidem probabiliter exigant, Quod pariter, utpote in questione facti potius, quam juris, certam non recipit determinationem, quae a singulorum casuum qualitate, & circumstantiis pendet: Potissimum verò, circa mercatorum, ac negotiorum libros, an controversae partitae, ipsum mercimonium, seu negotium percutiant, vel alia ab eo extranea contineant; Ac etiam, an ad alia documenta vel iustificationes relationem habeant, necne, ut primo casu ex regula, quod referens absque relatione

probet, etiam in casibus, in quibus aliis deferendum esset, eorum fides insufficiens reputetur, nisi alia adminicula suppletionem inducant.

Prout etiam, ubi aliis libri fidei digne essent, ea indigne reputantur, si minus fideles, vel erronei in aliquibus de regantur, ex regula quod mendax in uno, in aliis quoque talis praesumatur, sive ubi etiam non culposum mendacium addit, idque non culposi errori possit referri, adhuc altera obstat regula, ut qui in uno erravit, in altero quoque errare poterit, itaque possibilitas a lege ita praesumpta, & canonizata, perfectam, & concludentem excludit probationem, qualis dici non potest ea, quae contrariam habet probabilem possibilitatem a lege potissimum praesumptam.

In tertia librorum specie, quae tertii sint, an inter tertios probent, distinctio est inter publicos, seu alios officii, vel muneris ratione confectos, ac tentos, ut praesertim in publicorum vectigalium, & gabellarum libris frequentior praxis docet, ac etiam in illis sacrarum aedium, aliorumque Bancorum, quibus verè publicitatis qualitas congruat, ut in his generalis regula affirmativa assistat, quae generaliter in quorumcumque aliorum officialium libris recepta est, quoties ipsius officii vel muneris qualitas, ipsorum confectio, ac retentionem exigit.

Inter alios autem privatorum libros, adhuc altera cadit distinctio, an merè privati sint, vel potius aliquum juris publici speciem, vel imaginem habeant, ut in camporum, & mercatorum libris contingit; Quamvis etenim istis, non ea major fides praestetur, quam verè publici merentur, adhuc tamen minoribus indigent adminiculis, quam indignant merè privati, quibus etiam pro facti, & adminiculorum qualitate integra fides praestari solet, ideoque pariter totum est facti, ac arbitrii, quod certam, ac determinatam excludit regulam, cuicumque casui applicabilem.

Nulla verò juris determinata regula generalis circa quantum probationis speciem per testes statuit potest, cum totum iudicantis arbitrio, seu religioni pro facti qualitate lex committitur; Quamvis etenim ex utroque; Divino, & humano iure, in ore duorum fide omne verbum, ideoque duos testes confectos perfectam concludant probationem; Nimirum tamen in praxi rara est huius generalis regulae pura, & simplex applicatio, cum frequentius vel in persona, vel in dicto, vel in contextualitate, vel in modo, sive solemnitate examinis, testes partem solent exceptiones, quae eorum fidem diminuant, ideoque, vel ex numero majores, vel ex adminiculis; Vel à subiecta materia, quae alios ex sui naturae probatori non valeat, suppletio quaerenda est.

Et de converso non semper binus numerus cum contestualitatis qualitas adjuncta sit, praesens necessarius est, cum quandoque etiam unico qualificato de facto proprio deponenti, nullamque proprii interesse, vel affectionis exceptionem patienti, pro facti qualitate deferri solet; Ac etiam in quibus examinis iudicialis, ac jurata solemnitas non concurrat, ubi adminicula accedant, ponderata etiam gravitate vel levitate materiae, aliisque circumstantiis, ex quibus hoc arbitrium regulandum est, ideoque facti, ac arbitrii potius, quam juris questio est.

Idemque fortius in sexta specie, imperfectae, seu praesumptae, ac adminiculativae probationis; Quamvis etenim iuriste, longas desuper questiones retexant, super adminiculorum, ac praesumptionem conjunctione, & an plures imperfectae probationes, quarum conjunctio in civilibus datur, ad unam perfectam constituendam sufficiat; Verius tamen est, ut id certam, ac determinatam regulam non recipiat, sed singulorum casuum decisio ab adminiculorum qualitate, potissimum locum verisimili, vel inverisimili obtinente, aliisque circumstantiis, pendat.

In ultima specie probationis per iuramentum; Idem in effectu, quod proximè supra, dicendum venit, pro ipsius iuramenti diversitate, quae triplex est; Una scilicet illius, quod partiti seu decisorio dicitur; Altera eius, quod in litem a lege explicatur; Et tertia suppletorii. In prima etenim specie, iudicantis religionis, ac prudentiae remissum est, an ad illud petitor adhiberi debeat, necne, pro facti qualitate, personarum scilicet summae controversiae, seu materiae majori, vel minori gravitate, potissimum autem pro moribus regionis; Itaque species generica, omnibusque communis est.

Qualis etiam reputatur tertia iuramenti suppletorii imperfectae probationis per aliam speciem factae, ut ita perfectae,

ita, & concludens reddatur, quoniam non omnis, qui illud offerat, admittendus est, sed solum, qui alterius perjurii, vel infamiae, seu malae vitae suspicionem non patiendo, ita integer probabiliter reputetur, ut pejerandi suspicio absit quod etiam ex controversae materiae, majori, vel minori importantia, seu gravitate, determinationem recipit; Ideoque (ut praemissum est) certa, & determinata regula generalis de praesertim non potest, quæstiones autem, quas iustitiae disputant, earumque determinationes seu regulæ, ac limitationes respectivè per eos traditæ, normam solum praebent pro dicto arbitrio bene regulando.

Secunda verò species iuramenti in litem non omnibus communis est, sed pupillis, ac minoribus adversus tutores, & curatores, aliisque sub necessaria legali administratione viventibus, seu quibus eadem congruat ratio contra administratores, negotiorum gestores, ex quorum culpa, vel facti, diffidit, vel impossibilitate effecta sit probatio, cum requisitis tamen vel moderationibus, de quibus in tutorum, aliorumque administrationum sede, cui potius, quam praesentis inspectio congrua est.

Percutunt hæc omnia casum, in quo, de perfecta, ac sufficienti probatione concludenda agatur, etiam circa substantiam crediti, vel debiti; Secus autem ubi, ipsa substantia certa sit, probationis autem questio solum quantitatem, vel qualitatem, aliunde accerta percipit, quia nempe, substantia crediti in genere certa sit, ac perfectè, concludenterque probata; Tunc etenim, minus perfectæ probationes, pro facti qualitate, iudicantis etiam prudenti arbitrio, ac religionis metienda, admittuntur, atque sufficientes reputantur.

Atque in summa, universa probationis materia per quicumque species fiat, facti, ac arbitrii dicitur, ideoque certam, ac determinatam non recipit regulam, cum etiam illa confessionis, quae omnium certior, ac major reputatur, difficultates recipere solet, ita quoque decidendas; Vel naturae allegati erroris; Vel quia versetur circa ea, quae juris sunt; Sive à tertio facto pendente, in quibus operativa non est; Cum confessio reputetur tantum probatio in iis tantum, quae ab ipsius contentis facti pendet; Super confessione etiam tertio, in tertio praedictæ, quæstiones frequenter foras addit, pro facti etiam qualitate decidendas, an scilicet sufficientia accedant, necne adminicula, ex quibus limitationem recipiat regula, quæ generaliter est negativa.

a lib. 1. §. 1. de feud. b. lib. 1. §. 1. de iud. c. lib. 1. §. 1. de iud. d. lib. 1. §. 1. de iud. e. lib. 1. §. 1. de iud. f. lib. 1. §. 1. de iud. g. lib. 1. §. 1. de iud. h. lib. 1. §. 1. de iud. i. lib. 1. §. 1. de iud. l. lib. 1. §. 1. de iud. m. lib. 1. §. 1. de iud. n. lib. 1. §. 1. de iud. o. lib. 1. §. 1. de iud. p. lib. 1. §. 1. de iud. q. lib. 1. §. 1. de iud. r. lib. 1. §. 1. de iud. s. lib. 1. §. 1. de iud. t. lib. 1. §. 1. de iud. u. lib. 1. §. 1. de iud. v. lib. 1. §. 1. de iud. w. lib. 1. §. 1. de iud. x. lib. 1. §. 1. de iud. y. lib. 1. §. 1. de iud. z. lib. 1. §. 1. de iud.

C A P. II.

De veritate, seu probatione crediti de iure, quatenus illa facti accedat, an scilicet creditum, vel debitum bene in facto probatum, de iure sit efficax, & experibile.

Prohibitorum alienationum, vel contractuum particularem sedem, potius illa Rubrica percutit, quam hanc genericam crediti, & debiti tractationem, ideoque ad eandem sedem relatio congrua esset. Pro aliqua tamen summaria inspectione, duplex debiti, vel crediti, jam bene probati, infectio, seu inefficacia, sub forenti trinitate cadere solet; Vel scilicet ob inhabilitationem personæ, cui libera contrahendi, vel disponendi facultas interdicta sit; Vel ratione ipsius contractus, seu causae debendi, quæ à iure prohibitionem aliquam habeat, adeo, creditore ob conclusionem crediti, ac debiti probationem, fundatam intentionem habente, eisdem crediti vel debiti inefficacia, tanquam exceptio, seu limitatio, ea personæ, vel actus specialis qualitate deducatur.

Utraque verò, personæ, vel actus habitus, duplicem habet inspectionem; Unam nempe juris communis, Alteram vero statutarii, seu municipalis; Atque prima, quæ à iure communi manat, aliam recipit distinctionem, inter illam infectionem, quam naturæ defectus causat, ac alteram juris positivi deficientis forma, vel solemnitas producat.

Naturæ defectus, qui personam respiciat, eos omnes generaliter percutit, qui iudicii, vel mentis compotes

on existant, adeo, vel, vel nolle careant, ut putà in infanti aetate constituti, ac etiam in ea pupillari, quæ doli, & peccati incapax sit, sive in eo amentia, vel furoris statu constituti, ut infantibus assimilati, doli, & peccati incapaces quoque existant; Atque inter eos, qui mentis infirmitate laborant, prodigi quoque veniunt, ubi servatis servandis à competenti iudice tales declarati sunt.

Istos autem, quamvis juris iurandi religione munita, afficit conventionalis obligatio, quæ utpote effectus voluntatis, absque ista non datur, ideoque in iura est positivæ legis, vel Principis potestas, quæ non datur supra naturam; Eaque solum dignoscitur obligatio efficax, quæ per alteram ejus vice, qui ad id legitimam haberet potestatem, contracta sit, ita huiusmodi voluntatis defectum supplendo, qualis est tutor, curator, vel actor, quatenus tamen ea, quæ circa solemnitatem, & causam à lege requisita sunt, impleatur.

In aliis etiam, qui mentis compotes, contrahendi, vel disponendi capacitate habeant, naturæ defectus, quandoque dignosci solet, quia nempe voluntas se obligandi non addit, illaque coram testibus, vel per scripturam explicata meticolosa, vel coacta, seu dolosa, vel erronea, & cum falso praesupposito, aut simulata sit, quatenus circa vim, vel metum, ea concurrant, ex quibus lex, voluntatem abesse declarat.

Id autem praesertim in iis contingit, à quibus in infuso carcere detritus, ac carceratis, vel ejus, qui carcerationem procuravit, favorem, obligatio contracta sit, secus autem, ubi iusta sit carceratio, qualem in dubio, non probata iniustitia, lex praesumit.

Ubi verò simulationis defectus accedat, in iis, quæ à sola voluntate se obligantis pendunt, ejusque munificencia, adeo, vel creditor, cuius favore obligatio contracta sit, iurativam causam foveat, illa bene probata, actum inficit, illumque inefficacem reddit, quamvis accedat iuramentum; Istud etenim, religionis, ac veritatis vinculum, confovere non debet mendacium, neque contradictionem rei alienae invito domino, licitam reddere, & ubi verò de correspondente contractu agatur, in quo, ad commutativæ iustitiae limites, uterque onerosam causam foveat, nil relevat ea simulatio, quæ alteri contrahenti patet facta non sit, quamvis coram testibus, vel per scripturam declarata fuerit.

In illis autem, quos naturaliter doli, & peccati capaces, ac voluntatis usum habentes, positivæ lex, imperpetui, vel imbecillis iudicii reputat, ideoque contrahendi, vel se obligandi facultatem, abique certa solemnitate eis admittit, ut in iis contingit, quos jam adultos in imperfecta pubertate adhuc constitutos, minores dicimus, utpote non completa aetate, quam lex communis, vel municipalis, maiorem statuit, curatorum auctoritatem, atque iustam necessitatis, vel utilitatis causam, eadem lex desiderat, sine quibus, in libito minoris est, effectus maioris, obligationem exceptionis ope impugnare, ultra id, quod in ejus utilitatem versum esse constat.

Filiorum quoque familias, quamvis in maiori aetate constitutos, nisi iuste patres familias ab altero contrahere reputentur, obligationes ex causa mutui, eadem lex communis influit, quod pleræque leges municipales, ac alios quoque contractus ampliunt, ubi patris assensus, vel ratihabitio non accedat.

Mulieribus autem aetate majores, excepto casu per S. C. Vellejan. prohibito defensionis pro viro, ac contrahendum, virorum adinstar, habilitavit; Earumdem tamen inhabilitationem, absque certa solemnitate, ob imbecillis iudicii suspicionem, facillimeque defensionem, ex sexus fragilitate resultantem, pleræque leges municipales induxerunt, de quibus in præfata alienationum, & contractuum prohibitorum sede; Ubi etiam de iuramenti efficacia, huiusmodi juris positivi prohibitiones in minoribus, ac mulieribus, aliisque similibus tollente, vel supplente, quoties naturæ defectus non accedat; Eadem tamen prohibitiōe, id operante, ut facilius ex capite laesionis, restitutionis in integrum beneficio locus aperiat.

In hoc autem maioris operationis remanent leges municipales, ut nullitatem actus ipso iure inducant, atque directè, vel indirectè pro eorum qualitate iuramenti vim tollant, juxta distinctiones, & declarationes, de quibus in eadem superius insinuatæ alienationum, & contractuum prohibitorum propria sede.

Religiosi professi, eandem de iure communi, adinstar servorum, patiuntur incapacitatem; Nisi in tempus futuræ

re capacitas, ob Episcopatum, vel aliam status mutationem obligatio collata fit. *a*

Altera infectio est, quæ ratione contractus, vel causæ debendi, resultat, quamvis in debitorē contrahendi capacitas accedat, ubi nempe turpitudinem, adversus bonos mores naturales, vel rem impossibilem, obligatio continetur; Atque in specie ludi, causâ infectâ, seu inefficax reputatur, ut efficacem non tribuat actionem, quamvis alterius respectu contractus ex diversâ causâ velamen simulatè adjectum sit. *b*

Sive quod super iis, quæ in privato commercio absque Principis, vel alterius assensu, vel alia solemnitate non existant, in quibus lex obligationem, vel contractum expressè irritaverit, ut in rebus sacris, sanctis, & religiosis, sive spiritualibus, ac etiam in feudis veris, & propriis, aliisque de rebus, quæ de Principis regalibus existant, in suis respectu sedibus, in quibus huiusmodi rerum specialis tractatio habetur, statutum esset confit. *c*

u lib. 7. p. 3. de alien. & contrah. prohib.

x de his omnib. cod. tit. de alien. & contrah.

y cod. tit. de alien. & contrah. disc. 41. & 42.

z cod. tit. de alien. & contrah. disc. 37.

a cod. tit. de alien. & contrah. disc. 28. cum seqq. a disc. 83.

b cod. tit. de alien. & contrah. disc. 34. c hoc tit. disc. 13. & 51. & sub tit. de feud. de Regal. & de Emphyt. & de Benef.

C A P. III.

De exceptionibus, quæ debitori competant adversus debitum ejusque obligationem, quævis de facto, & de jure probata, atque efficax sit, ad eam elidendam, vel modificandam.

Posita debiti, ac respectu crediti certa probatione, ac validitate; Ultra exceptionem solutionis veræ, vel interpretativæ, per quam creditoris actio extinguitur, ejus partialitatem, ut infra Rubricam habentem; Plures debitori lex communis, vel particularis, exceptiones concedit, actionem creditoris alias competentem, ac execrabilem, in toto, vel in parte elidentes, vel modificantes.

Prima est illa non numeratæ pecuniæ, quia nempe, sub spe future numerationis, debitor se talem confessus fuerit, atque ad solutionem se obligaverit, istaque exceptio, in mortuo intra biennium competit, in aliis vero contrahibus infra triginta dies; Utriusque termini præfinitio ne illum effectum operaretur, ut illum debitori allegare sufficiat, transito in creditorem onere probandi numerationem: Eo vero expirato, id in oppositum transfertur, ut onus probationis negativæ, in debitorem transfusum sit; Nimirum autem raro ista exceptio, ita generaliter competens, in praxi debitorem relevat, penè annihilatas, vel limitationes, vel modernas cautelâs, penè annihilatas; Vel scilicet ob renunciationem cuiusque exceptioni; Vel ob geminationem confessionis; Vel (juxta unam opinionem) quia confessio juris jurandi religione munita sit; Vel ob privilegiam causam debendi, ut præsertim ex veriori sententia in deposito contingit, quamvis irregulari; Vel quia communis usus eam aboleverit, ut inter mercatores, & negotiatores, præsertim in literis cambii, vel apocis banti, sive in libris mercantilibus, aut in parvis pagellis, quæ inter eos in usu sunt, praxis docet, ita commercii libertate exigente, sive ubi confessio formulam habeat obligationis camerale, vel quarantagiatæ, vel similem, quæ generalem consensumque exceptionis renunciationem continet, cum similibus; Per hæc autem sublata non est debitori f. cultas extrinsecus probandi contrariam facti veritatem, cui semper juris regulæ cedunt, cum illo ejusdem debitoris præjudicio, quod ubi obligatio executivum, vel alias summarium, ac privilegiatum iudicium mereatur, per huiusmodi extrinsecas probationes faciendas, retardationes non recipiat. *d*

Eadem, penè in omnibus in altera consimili exceptione rei non tradite procedunt, ubi traditionis confessio accedat, atque obligatio pure concepta sit, secus autem ubi obligatio, explicite, vel implicite continet conditionem traditionis, vel alterius implementi, cuius exceptio, utpote oriens ex ventre ejusdem obligationis omnium efficacior apud prædictos reputatur, adeo ut etiam adversus obligationem cameralem, aliisque pacta, vel iudicia quantumvis executiva, & privilegiata admittatur, illaque impediatur, ideoque isto secundo casu, creditoris onus est docere de traditione, ac implemento ex ejus parte, ut agere valeat. *e*

Tertia frequentior esse solet exceptio compensationis, quæ utpote sapiens speciem solutionis, sub rubrica solutionum tractatur.

Quarta est incertitudinis, sive illiquiditatis, quia nempe, pro incerta, ac illiquidâ summa, vel quantitate, obligatio concepta sit; Sive quod, ubi etiam sit certa, & illiquidâ, incontinenti certa accedat probatio obventionis pecuniarum ac bonorum debitoris in genere ad manus creditoris, cum incertitudine, quid & quantum id importet, istaque exceptio, etiam in processu executivo, ac privilegiato admittitur, cum incertum sit, an & quid creditor sit consequuturus, ideoque super incerto iudicium proferri non potest. *f*

Hæc autem affinis est quinta exceptio redditionis rationum, ubi de debito agatur, quod ex administratione pendeat, cum ante redditas rationes incertum sit, an debitor, vel creditor remaneat: Nisi contumax, vel culposus in tali redditione sit, cum tunc urgeri valeat ad eam certam summam in sorte, quæ sibi administranda data est. *g*

Sexta exceptio moratoriae, seu dilationis, quæ quatuor modis sequi solet; Primò scilicet ab ipso singulari creditore, qui illam neget, a debitorē oppositam, idque nullam habet juris questionem, sed tota est facti; Secundò ab aliqua parte creditorum, alia parte invita, vel ignara, unde intrat questio, an id fieri valeat, quod plures recipit distinctiones, ac declarationes, non de facili sub compendio cadentes; Verius autem est, ut huiusmodi questio, pro locorum, ac Tribunalium legibus, vel stylis particularibus decidenda sit; Tertiò ubi concedatur à Principe, vel à Magistratu ad id potestatem habente, quod pariter plures sub se involvit questiones, verius cum eodem proximè innuata regula decidendas, ut scilicet cum locorum legibus, ac stylis particularibus, procedendum sit, cum praxis varia desuper dignoscatur; Et quartò ubi à lege moratoria concedatur, quod pariter, certam, ac generalem non recipit determinationem, quæ ex locorum diversis legibus, vel stylis manare debet, cum alicubi praxis eas receperit, alicubi autem non.

Ut potissimum contingit in exceptione movendi luctus, & in altera, quæ præsertim in utriusque Siciliæ Regnis, & Hospiciâ dicitur, pro tempore scilicet, quod debitor miles, in belli expeditione pro servitio Principis fuerit adversus hostes; Sive pro eisdem variis legibus, vel moribus, pro eo tempore quo debitor in publico Civitatis Magistratu, vel in alio Principis, vel republicæ munere occupatus fuerit.

Septima est ea modificativa exceptio, quæ executionis substantiam non percutiat; Sed modum tantum, ne scilicet in una bonorum specie fiat, nisi altera excutatur, quia nempe, exequi non possint feudalia, nisi excutiantur allodialia, sive magis pretiosa, aut alias qualificata, nisi alia inferioris qualitatibus, magisque debitis proportionata excutiantur, cum similibus, super quibus pariter certa regula generalis desuper statuta non habetur, sed totum pendet à locorum legibus, ac stylis seu recepta praxi, quæ pro locorum, seu Tribunalium diversitate nimium diversa est, ideoque stylo, vel praxi particulari deferendum venit; Altera etenim exceptio, ut prius excutiantur, bona specialiter hypothecata, non ipsi debitori, sed secundo creditori, vel tertio competit, ut infra concursus vel prælationis Rubrica advertitur. *h*

Octava præcedenti similis, non impugnativa, sed modificativa, quæ obijciatur per debitores, quibus vel ratione reverentia à creditoribus eis debetur, vel ratione ordinis, seu alterius qualitatibus, beneficium competit, ne ultra quam possunt, conveniri valeant, minuscule personalem adstrictionem pati non debeant, minusque personalem adstrictionem pati non debeant, congrua, que realem, pro bonorum rata substantiatione congrua, vel necessaria; Ut ex ratione reverentia contingit in parentibus, vel iis, qui parentum loco habentur; Ac etiam, vel ex altera charitatis ratione, in liberis, ac descendentes, vel fratribus; Seu etiam in donatione, ex cuius liberalitate debitum proveniat, cum similibus; Ac etiam inter coniuges; Id autem favore pauperis debitoris procedit, ne à divite creditore ultra quam facere potest, urgeatur; Secus autem si creditor quoque indigeat, cum in pari causa, istius conditio debeat esse potior, dictumque beneficium cesset. *i*

Ratione verò dignitatis, vel ordinis, vel qualitatibus, eadem competit exceptio, ut frequens praxis docet in clericis, & in militibus, atque pro locorum, seu regionum mo-

moribus, vel legibus, in nobilibus, primi, vel magnitudinis ordinis. *j*

Super hac autem exceptione, sive de una, sive altera personarum specie, sive de hoc beneficio agatur, multæ habentur questiones, non de facili sub compendio cadentes, potissimum verò super modo praticandi hoc beneficium, sive an illud ex ejusdem debitoris dolo denegari debeat, quamvis alias competere, quæ omnia impossibile videtur, sub compendio recensere, cum questionibus facti potius, quam juris esse videantur, pro singulorum casuum, qualitate, ac particularibus circumstantiis, diversam recipientes determinationem. *m*

Nonna frequens esse solet exceptio usurariæ pravitatis, ea tamen sub rubrica solutionis, vel extinctionis debiti potius cadit; Aut etiam id, quod usurarium præterdunt, solutionem non est, istaque exceptio nullius remanet operationis in debito fortis, cui alias verò, & legitime usuraria conventio nullum parit præjudicium; Aut verò sub nomine usurarium aliquid solum est, quod indebitum, ac usurarium præterdunt, ideoque in sortem imputandum sit, & tunc solutionem, seu debiti extinctionem operatur; Solumque huius exceptionis inspectio cadit ubi de ipsarum accessionum, quæ usurariæ præterduntur, questio sit, quæ tamen certam, ac generalem regulam pariter non admittit, sed pro facti qualitate decidenda est, iuxta illas accessionum diversas species, de quibus in usurarium, & cambiorum, vel censuum, ac societatum officii particularibus sedibus habetur. *n*

Decima est exceptio legitimatæ personæ creditoris, quando cum ipso agente directè contractum non est debitor, sed cum altero, ex cuius persona alter veniat, ut in hærede, vel cessionario, lex creditoris creditoris, aut procuratore contingit, eaque facti potius, ac probationis, quam juris inspectionem habet.

d de hac exceptione non numeratæ pecuniæ disc. 69. 78. & 83. & disc. 78. tit. de usur. disc. 14.

f disc. 148. & sub tit. de iudic. g disc. 61. 62. & 76.

h disc. 148. & 149. i disc. 188. cum seqq. præsertim disc. 121.

l ibid. in cod. disc. 118. cum plur. seqq.

n sub tit. de usur.

C A P. IV.

De debito alieno, quod fideiussor, vel expromissor proprium offerit, & de exceptionibus, quæ fideiussori, vel expromissori competunt; Et de assecurationibus, & assecuratoribus.

Ista fideiussorum, seu eorum qui alienam obligationem, sub quovis alio titulo propriam faciunt, materia, in conventionalibus, nimium rara in praxi est, sed videtur inter creditores, & fideiussores, vel expromissores, cum frequentior, ac penè generalis praxis ubique inoleverit, huiusmodi obligationes concipiendi non in forma accessoria, seu fideiussoria, sed æque principali, ac principaliter, & insolidum, unde propterea, quoad creditorem nulla inter principalem debitorem, ac fideiussorem dignoscitur differentia, cum omnes ejus respectu, æque corerri debendi, ac principales debitores reputentur.

Huiusmodi distinctione attenta, inter ipsosmet correos, quorum ille, ad quem negotium principaliter pertinet, sive in ius gratiam debitum contractum est, principalis dicitur; Alter vero qui in ejus gratiam se corream constituit, fideiussor remaneat, à principali debitorē relevandus. *o*

Hinc proinde, omnia quæ habentur de principali debitoris excussione facienda, prius quam adversus fideiussorem actio deat, quodammodo antiquata, atque ab usu aboletâ videtur.

Aduhuc tamen praxis illas docet questiones inter huiusmodi obligatos, & fideiussores, quæ cedendum materiam, vel exceptionem percutiant, an scilicet pluribus alienam obligationem fuscipientibus, lex autem debendi correos constituentibus, si creditor unum, vel aliquos eorum liberet, vel pactum de non molestando faciat, competat aliis exceptio cedendum, cuius competentia indubitata est, in verò fideiussore, adeo ut in iudicio etiam executivo, ac privilegiato, ex camerale, vel quarantaginta obligatione competente admittatur.

Quamvis autem iuristæ, in hoc nimium se involvere, ac variare videantur; Verius tamen est, ut huiusmodi exceptio, dicta obligationis formula non obtinente, concedatur, quoties agatur de correis ex causâ onerosâ, & corre-

specifica, secus autem ubi de lucrativa; Ac dammodo contemporaneè, se obligaverint, adeo ut adaptari valeat ratio, ut unus intuitu alterius se obligasse censetur, eo modo, quo inter fideiussores de jure statutum est.

Ista etenim coequalis, seu æque principalis obligationis formula, creditorum cautelam, nimirum quidem proficuum, percutit, ne excussiois onere graventur, alique subaceant, quæ fideiussorum favore lex induxit; Rel autem, fidei veritatis substantiam non immutat, ut si verè ille fideiussor est, pro tali haberi non debeat, illique privari beneficiis, quæ nedom lex scripta, sed etiam ipsa naturalis æquitas, vel ratio concedere videtur, ideoque, non in summo legum apice, vel rigore, seu pro naturali veritate, & æquitate, materia hæc pertractanda videtur.

Quatenus verò, retentis eisdem terminis obligationis conventionalis, circumstantiis, coequalis, seu principalis obligationis cesset, eaque in forma verè fideiussoria (ut lex præsupponit) concepta sit, tunc plures exceptiones, vel beneficia fideiussori, vel expromissori, alienam obligationem fuscipienti, lex concedit adversus creditorem, præcipue verò illam superius infirmatam, excussiois principalis debitoris, qua non sequuta, nulla contra fideiussorem exercibilis est actio.

Verum adhuc huius exceptionis nimium rara est praxis; Vel quia, ei expressè renunciatum sit, ut ex moderna cautela frequentius sequi solet; Vel quia communis, pro libertate commercii eam aboleverit, ut inter mercatores, ac negotiatores magis receptum videtur; Sive quod obligationis formulam illam dirimat, ut obligatio camerale facit; Vel quia iuramentum id operatur; Vel quia lex particularis disponat, ut summarie, ac sola facti veritate inspecta procedatur. Vel quia notoria sit principalis infirmitas, cum addibenda non sint ille diligentia, quas liquet non esse profuturas, cum similibus limitationibus in sua sede deducitis, ex quibus huiusmodi exceptionis regula penè annihilata videtur.

Ubi verò eidem regulæ locus fiat, tunc facti potius, quam juris questio remanet, super ejusdem excussiois qualitate, & an bene, ac sufficienter ea facta sit, necne, quod certam, ac determinatam non recipit regulam, sed decisio, ex facti circumstantiis, potissimum autem ex locorum, vel Tribunalium legibus, vel stylis, aut recepta praxi, manat.

Regulariter autem, ex juris communis dispositione, de iudicis mandato, per duos exequutores, audit etiam fideiussore, faciendâ est, contra omnes debitores, neque sufficit si contra unum, vel plures fiat; Quamvis, & ista questio potius facti, quam juris sit, ob infirmatam limitationem, ubi nempe conficit, hanc diligentiam inanem esse, quod administrativam quoque probationem admittit.

Rigorosius autem ista discussio requisita est, ubi non solum à juris dispositione, sed etiam à partium conventionem manet, quia nempe fideiussoris obligatio, subsidiariè, atque sub excussiois conditione, explicite, vel implicite, concepta sit, cum, tunc non dicatur nuda exceptio debitoris, sed fundamentum intentiois creditoris actoris; Ac etiam quia ubi dispositionis legis, altera hominis accedit, tunc ista, ne inanis, ac fatua remaneat, aliquid plus operari debet. *p*

Strictam quoque significationem fideiussoria obligatio recipit, ideoque, ultra casus expressos, nullatenus extendenda est; Quod in assecurationibus præsertim, quæ fideiussorem important, seu ejus jure regulantur, frequens occasio agere suppetit; Quæ etiam in conditionibus fideiussione non completente reconductionem; & Sive in illa officialis, non capiente prorogationem, quando hæc, primo tempore expirato, novum officium importet; Aut pro famulo, seu ministro ad unum opus, vel munus, si diverso, majorique muneri præponatur, cum similibus pro facti qualitate pensandis, quæ voluntatem fideiussoris probabiliter excludant.

Restricta verò fideiussio pro administratione ad certam summam, eam residuale caput, quæ redditus rationibus debenda remaneat, quamvis post factam obligationem, solutiones accesserint, eandem summam aborlentes, vel excedentes; Licet enim juris regula sit, ut solutiones à debitorē cedant, in duriorem causam fideiussoriam prius cedere debeant, procedit tamen, ubi de ipsius debitoris bonis solutio fiat; Secus autem ubi directè, vel indirectè de pecuniis, vel bonis ejusdem creditoris per debitorē

rem administrat, ita communi usu, ac administrationis natura suadentibus, ut cautiones pro certa summa, quæ longè minor esse solet, quam tota administratio importet, pro reliquis solutione, & assecuratione præstentur.

Si verò plures, non conjunctim, sed divisim pro diversis summis, ejusdem debiti fidejussores dati sint, debitor autem partem debiti solutam referre declarat ad dissolvendum obligationem unius potius, quam alterius fidejussoris, id rectè fieri in jure statutum est, neque proinde confidejussoribus actio aliqua contra fidejussorem liberatum, minùsque exceptio cedendarum contra creditorem liberantem competit.

Recipiendum verò id est, ubi cum debitoris pecunia, vel alia re manuali solutio facta sit, quæ functionem in genere recipiat, unde propter adversus tertium, ex recepto usui, vel æquitate, à commercii libertate inducitur, hypothecæ experimentum non datur, idque in statu integro, quia nempe debitor, qui solvit, idoneus sit, liberamque habeat administrationem, non autem sit deceptor, vel decedens, aut ejus jam defuncti hæres; Sive si solutio facta sit de pretio rei stabili, vel æquipollens, in qua hujusmodi ratio cesset, atque confidejussor suæ indemnitas actionem hypothecariam super ea experiri valeat, cum tunc ista gratificandi facultas non concedatur, sed bene dicta cedendum exceptio, vel æquipollens iniret, non autem favore fidejussoris hypotheca destituiti, cui (cessante fraude) actio ad ipsa bona contra tertium non competit.

Quandoque autem fidejussoris obligatio, pura non est, sed ad certum casum restricta, sive sub certa conditione concepta, atque tunc planum est, actionem contra eum exercibilem non esse, nisi ex parte creditoris agentis, de casus, vel conditionis purificatione, actionis productiva, ejusque fundamento concludenter doceatur.

Itaque casu facilius, magisque generaliter, ubi jure accessoria, seu fidejussoria obligatio sit, adeo non sit æque principalis tanquam à correo, nocet nimia negligentia creditoris non pulsandi debitorem, qui interim minus idoneus effectus esset, unde propter fidejussori non remaneat, ita pro ejus indemnitate, bene consultum, ut remaneret, si congruo tempore id sequutum esset, ut ipse fidejussor exceptione tueretur, neque amplius molestias recipiat à creditore, cui propria negligentia imputanda est; Rarò autem praxis, vel foris id admittit, cum non de facili verificatio detur hujusmodi inexcusabilis negligentiae, quæ hunc effectum producat.

Cessat etiam fidejussoria obligatio, etsi quoad principalem debitorem adhuc duret, ubi ea, non in dando, sed in faciendo consistat, quia nempe non debiti, sed alicujus facti sit fidejussor, ob cuius non implementum, obligatio debiti subsidiaria, vel consequutiva resultat; Ut est obligatio de præstando debitorem in carceribus intra certum tempus, vel ad creditoris requisitionem; Sive obligatio exhibendi pignora, seu bona; Tunc etenim ob debitoris mortem, seu aliam status immutationem, ob quam fidejussori personæ præstatio impossibilis reddatur, ejus obligatio cessat, ac resolvitur; Idemque respectivè operatur, casualis, & non affectata peremptio bonorum, quorum exhibitio promissa est.

Nisi mora fidejussoris exhibendi personam statuto tempore, vel post requisitionem, istud beneficium auferat, quoties tunc implementum rectè sequi potuisset, atque justum impedimentum non urgeret, quod pro facti qualitate judicandum est.

Prout eadem obligatio cessat, si factio creditoris, principalis debitor in fuga sit positus; Aut si alius immutaverit statum, adeo ut ista factio obligatio, impossibilis, vel difficilior sit reddit; Quamvis etiam ad factum iudicis, id quoque extendi solet; Attamen in fidejussore judiciali, præsertim in criminalibus, id procedit, secus autem in conventionali favore creditoris, quamvis in iudicio, vel ejus occasione cautio hæc præstita sit.

Alicubi verò, jux municipale, ob alicujus temporis decursum, hujusmodi fidejussoris obligationes cessant, vel extinctæ esse statuit, taleque jux est servandum, ubi ab habente legis condendæ potestatem conditum sit; Illudque rationabile videtur, commendatione potius dignum, non autem à jure communi exorbitans, utpotè potius interpretativam, ejusdem juris communis, quod creditori negligenti suum jux prosequi cum debitore, adversus fidejussorem, de tempore quo

commodius relevationem obtinere poterat, actionem negat, ita per certi termini præfinitionem, dirimendo quæstione aliàs super hujusmodi negligentia verificatione cadentes, eo modo quo jura municipalia, præsumptam solutionem statuunt, sub statutarie præscriptionis termino explicari solent.

Principis autem, vel alterius Magistratus, ad id potestatem habentis, moratoria, vel aliud privilegium, an fidejussori prodest, ejusque obligationem tollat, vel impediatur, sub quæstione est, cui non de facili certa, & generalis regula, cuicumque casui congrua, adaptabilis est, cum ex obligationis, vel respectivè moratorie forma, sive ex Ditionum legibus, vel Tribunalium stylis, inter se frequentius diversis, decisio pendat, ut in sua sede.

Nullitas verò obligationis principalis debitoris, vel alia exceptio, quæ huic competat, an fidejussori quoque suffragetur, sub non modica quæstione pariter existit, quæ certam, ac generalem regulam cuicumque casui applicabilem non admittit, sed pro singulorum casuum circumstantiis decisionem expectat; Quamvis etenim, ex magis communi sensu, ea sit distinctio generalis, an nullitas, vel exceptio, à jure communi, vel speciali proveniat, & an ea sit talis, ut ipsi fidejussori solvant, vel molestias patienti, indemnitas actionem adversus ipsum debitorem neget, necne, ut in uno casu prodest, in altero autem non; Attamen, ex eadem ratione, ob quam praxis forensis rarò admittit excusationis beneficium, ista etiam regula, rarò locum invenit, cum frequentius hodiernæ fidejussorie obligationes conventionales, non in eadem connaturali accessoria forma concipi soleant, sed in diversa principalium correatum debendi, quo casu cessat regula accessorii sequentis naturam principalis, cum rectè creditor dicere valeat, se non minus unius, quam alterius fidem æque sequutum esse, ideoque sollicitum non fuisse de habilitate, de quo suspicio haberetur, an liberam se obligandi facultatem haberet, sive aliam exceptionem deducere posset, dum alterius correi, à quo ista suspicio abest, fidem insolidum, ac principaliter sequutus est.

Et ex qua ratione, praxis, quandoque recipit, ut etiam in debitis verè fidejussoriis, ac alienis (sub ista tamen æque principalium correatum forma contractis) Bulla Baronum locum habeat, quod tamen recipiendum videtur juxta declarationes, de quibus in sua sede.

Novatio item inter creditorem, ac principalem debitorem inita, fidejussorem, huic novativæ conventioni non accedentem, vel non consentientem liberat; Adhuc tamen rarò foris hujusmodi liberationis praxim videt; Vel quia ejus requisita non excedant, quæ hujusmodi effectum producant, cum non omnis simplex dilatio, vel conventio novationem inducat, hodiè ex novo jure non inducendam, nisi ubi expresse dicatur, vel omnimodè incompatibilitatis ratio urgeat; Vel quia præservativæ clausulæ frequentius, ac penæ pro generali stylo adijci solent.

Ubi verò ad certos casus fidejussoris obligatio restricta sit, unus est creditoris claudenter probandi ejusdem casus verificationem, sine qua actio denegatur, ut praxis in quibusdam maritimis contractibus docet, ut obligatio, ad barattariæ casum restringatur, quæ an accedat, necne sub hac assecurationis materia agitur.

Quandoque verò certum tempus hujusmodi obligationibus adijci solet, quod producit quæstionem, an illud gratia dilationis, vel potius causa extinguendi obligationem adjectum sit; In ea tamen certa juris regula statuta non est, cum tanquam in quæstione facti, & voluntatis potius quam juris, ex individui facti qualitate, & circumstantiis decisio pendat; Regulariter autem sive in dubio, dilationis potius, quam extinctionis tempus referendum venit.

Illa quoque solutio, quæ principalem debitorem non omnino liberet, fidejussoriam obligationem regulariter cessare facit, quæ à debitore ex diversis causis creditori simpliciter fiat nulla expressa causa, cum ad rem referatur, pro qua fidejussor præstitus est, utpotè duriorum, nisi aliud exprimat, cum in expressis quæstionibus non intrent.

Nisi ex superius insinuat, fidejussor residuale summam post rationes dispensatas, ac solutiones admittas, referenda veniat, ut in cautionibus, quæ per administratores præstantur, contingit.

Vel nisi pluribus, æquè daris atque fidejussoriis debitis con-

concurrentibus ex diversis causis, vel administrationibus, solutio facta sit in causam secundæ administrationis de ejus effectibus, cum tunc, licet, licet posteriori, atque ad secundum fidejussorem liberatum, solutio referatur.

Ubi verò unus ex fidejussoribus, quorum omnium solidi obligatio sit, totum debitum solvat, reportata à creditore jurium cessio; Sub quæstione est, an contra confidejussorem, vel correatum, ad totum agere valeat, vel potius divisionis ordinem servare teneatur, quemlibet pro ejus virili pulsando; Aliquis primam partem simpliciter teneantibus, ut ad totum agat, propria virili non detracta, quasi quod diversam creditoris personam, ac tertium representet; Aliis autem, de directo oppositum, ut non nisi pro virili, quemlibet molestet; Utrumque verò extremum vitiosum est, magisque probabilis, ac recepta est media opinio, ut ex ea æquitate, quam inanis circuitus vitandi ratio suggerit, propriam vilem detrahere debeat; In reliquo autem eam optionem habeat, quam cedens haberet, unum, vel aliquos, tantum insolidum conveniendi, ut quilibet extraneus, qui eandem cessionem haberet, facere posset; Nisi alia major æquitas, pro facti qualitate, prudentis iudicis arbitrio pensanda, unum, vel alterum magis suadeat, ut in sua sede.

Cessio autem fidejussori solvendi faciendi, fidejussoris comes est connaturalis, ac necessaria, tam contra principalem debitorem, quam etiam contra confidejussores, vel etiam debendi correatos, ex eadem tamen onerosa, & respectiva causa, non autem lucrativa; Adeo creditor, etiam invitatus, ad eam teneatur; Ac etiam post solutionem ex intervallo fieri valeat; Atque creditor nolenti, vel non valenti eam facere, obsequi jam insignuata cedendarum exceptio; Dummodo tamen, confidejussor, vel correatum respectu, contemporanea, correlativeque sit obligatio, adeo unus, alterius, vel aliorum intuitu, atque sub divisionis beneficio clypeo se obligasse dicere valeat; Secus autem hoc circumstantia cessante.

Ut autem fidejussor, qui debitum solvit, contra debitorem, vel confidejussorem respectivè, relevationis actionem habeat, docere debet de solutione, etiamque veram, atque à se factam probare; Creditoris quietantia ei non suffragante, cum ea, ob solutionem ab ipso debitor vel alio factam legi poterit, ideoque precise docere teneatur, ut à se ipso de proprio facta sit, vel ab alio ejus intuitu, faciente ut eidem donaret, non autem debitori.

Non sequitur verò solutio, minùsque accedentibus molestiis, frequens est quæstio, an fidejussor, debitorem urgeat, ut ab obligatione eum eximat, solvendo debitum, vel aliam cautionem præstando; Et quævis regula sit negativa limitatoria, quibus obnoxia est, adeo minimum rari sint casus in quibus earum aliqua non intret; Vel quia per jux municipale, (quod in plerique partibus præsertim in Urbe viget) ita disponatur; Vel quia fidejussor diu in obligatione steterit; Vel quia debitor conditionem immutaverit; Vel quia obligatio cum pactis executivis, ac privilegiatis concepta sit, adeo ut fidejussor sub parata executione stare dicatur, ut in obligatione cameræ, sive vequantigata, vel simili verificari est receptum.

In judiciali autem fidejussione, de iudicio facti, vel iudicium solvendo, aut refectionis expensarum præstita, cadunt quæstiones, non de facili certam, ac generalem recipientes determinationem, cuicumque casui applicabilem, sed pro facti qualitate decidende; An scilicet, ea per absolutiorem in ea instantia sequatur evanescat, quamvis in causæ progressu, aliusque instantis, condemnationi sequatur, sive an solum de illa instantia, ejusque actis, ac expensis, non autem de aliis intelligenda sit, ut in sua sede.

Fidejussore jam præstito, naturaliter, vel vilitate defecito, alium debitor (cessante pacto) subrogare non tenetur, ubi de conventionali cautione agatur, nisi status immutatio actionem suspicionis fugæ creditori tribuat, quod diversam habet inspectionem, ac Rubricam; In ea verò cautione, quam ex legis dispositione, vel ex iudicis officio, vel pro forma, seu pro alicujus finis implemento dare oportet, ista subrogationis obligatio intrat.

Assecratio, fidejussoris est imago, ejusque jure, pro veriori, magisque recepta sententia, regulanda venit; Potissimum vero super ejus stricta significatione, atque extensionis prohibitionem, ut nonnisi casum præstitum, ac expressum capiat; Adeo ut assecratio super una navi, aliam, quamvis ejusdem speciei, non capiat, multo magis si de diversa sit; Ita pariter, de loco, seu itinere, vel

de mercibus, aut de personis, vel de modo, seu tempore, cum similibus.

Duplex autem assecurationis species est una nempe, quæ personæ fidem, vel idoneitatem percutiat, etque ab approbatione, seu laudatione resultat, adeo ut laudatoris, vel approbatoris testimonio, assecraturum se dicat ille, qui personæ laudatæ credit, ejusque fidem sequutus est; Idque facti potius, quam juris quæstionem redolet, ideoque certam determinationem genericam non recipit, sed pro singulorum casuum qualitate circumstantiis decidendum est, præsertim verò, pro locorum, ac personarum stylis, & usibus, ut in sua sede.

Alterà verò in foro frequentior est, quæ super mercibus, vel pecuniis de loco ad locum vehendis fiat, potissimum verò si per navigationem, quamvis etiam per terrestrem iter traductio fiat, quod tamen longè magis rarum est.

Habet ista assecurationis species (ubi præsertim de maritimo itinere agatur) quasdam antiquas leges, ex negotiantium concordati consensu initas, ac respectivè receptas ab antiquo, proutque legum civilium Romanorum casualis inventio sequeretur, ac haberetur usus, quibus *Consularis maris*, vocabulum attributum est, illique per universum illum Christianum Orbem, qui inter ejus incolæ, pro civili vita commercium habet, à justitia legis regulatum, receptæ sunt; atque legum vim habent, nisi leges municipales, vel contraria consuetudo, earum aliqua aboleverint; Sive contraria conventio partium aliter statuat.

Hanc autem vim non habent, alique peculatus Barchinensium, aliarumque nationum recentiores leges, vel ordinationes, quamvis in eodem volumine registratæ sint, eisque vulgò *Consularis maris*; Nisi specifica accedat probatio, ut istæ in loco controversiæ inter negotiatores, ulu receptæ sint, atque ad antiquarum instar, pro legibus obligatorias habeantur; Ad id verò advertendum est, cum plærque producere soleat æquivoca, hujusmodi particulae, ac modernas leges, promittunt, seu pariformiter attendendo, ut antiquas, quæ generaliter, ac ubique ex antiquissimo usu receptæ sunt.

Præ cæteris verò id verificari, docemur, apud aliquos modernos pragmaticos, in ea deductione octavæ partis mercium, quam ab assecuratione faciendam esse, utpote sub periculo domini mercium, qui assecraturus est, remanere debentem; Barchinensium ordinationes disponunt; Id etenim extra eam ditionem recipiendum non est, nisi probetur in loco jam receptum esse, cum juris communis dispositione atenta, quemadmodum prohibitum non est fidejussoribus pro toto debito recipere, ita pro integro mercium valore prohibitum esse non debet accipere assecurationem, quæ fidejussori fortæ, seu eventus dicitur, sive illius habet imaginem, ejusque jure censetur.

Duplicem, earumdem mercium assecurationem pro eodem itinere, ac periculo facere prohibitum est; Secus autem si pro itinere, vel casu diverso, sive ubi plures essent diversæ assecurationes, quæ simul junctæ integrum mercium valorem non excedant, eo modo quo pro eodem debito, plures, ac diversos fidejussoribus inter se distinctos, recipere non est prohibitum pro diversis summis, quæ debitum non excedant.

Ea etenim est hujus prohibitionis ratio, ne in casu periculi duplicatum earumdem mercium valorem assecraturus assequatur, ideoque hujus lucri cupiditate, naufragii, vel alterius periculi casus, studiosè, vel collusivè affectetur.

Atque hinc praxis inolevit, in omnibus assecurationibus, pro generali, consueto stylo expiendi casum barattariæ; Super cuius tamen verificatione, quæstiones foris frequenter audir, quando scilicet itineris mutatio, sive mercium, vel personarum prohibita introductio, seu non benefacta navis refectio, ac similia, quæ navis, ac mercium peremptionem, seu commissum casum, barattariam importare dicantur, vel potius simplicem culpam, cui hoc barattaria vocabulum non congruat; Negledig quæ variis opinionationibus, verius est, ut istud barbarum vocabulum juris communis, veteribusque lingue latinæ professoribus ignotum, quod pro ribaldia quoque tanquam synonymum usurpat, postivum fraudem, ac assecurationem casus importet, ad quem ipse culposus actus directè sit ordinatus; Puta quia navaricus derelicto itinere deliti-

destinato, vela ventis deditur versus Turcarum, vel aliorum hostium ditionem, in qua urpote extra nostrum commercium, impune barattariae lucro potiretur, denegato iustitiae aditu mercium dominis, vel quod studiosè, ac prædixit, merces vel personas prohibitas in navim introduxerint, ut ait collusivum commissum sequatur, cum similibus, quibus eadem ratio congruat, secus vero si ad aliam finem id gestum sit, ex quo commissum, vel alter periculum casus sequatur, quia tunc, culpam quidem, non autem barattariam id importabit.

109 An autem culpam (quamvis barattariae metam non attingat) assecutores præstare teneantur, cadit etiam sub questione, in qua opinionum diversitas quoque dignoscitur; Aliquis simpliciter affirmantibus; Alii e converso, simpliciter negantibus, aliis autem melius distinguuntibus, ut lex conventionis, ubi per eam id prævisum sit, ante omnia servari debeat, ista vero cessante, adeo ut per iuris tramites quæstio decidenda veniat, tunc ubi idem culposus navarius, mercium assecutorum dominus, vel participes esset, culpa culposi damno, atque periculo cedere debet, non autem assecutorum, quantumvis ampla, omniumque casuum complexiva sit assecutionis formula; Idemque si mercium domini, ejusdem navarchi fidei, eorum curam, ac administrationem commiserint, eis etenim imputandum est, cur minus diligentem administratorem elegerint; Secus autem si culposus navario, seu vectori, solum vecturæ munus commisit; Alter autem mercium infistor, vel curator sit præpositus, cui *supra carico* vocabulum, ex communi ulu tribuitur, cum tunc, istius quidem culpa, præponens tamen damno cedat, non autem ea vectoris, quæ inter casus ad hunc effectum constituta videtur; Potissimè vero, ubi barattariae, vel alterius speciei accedat exceptio, quæ regulam in reliquis firmet.

111 Aliorum vero infistorum, ac verisimiliter non prævisum casuum damnum, cuius nam esse debeat (regulis consuetudinis opinionum varietatibus) ex verborum assecutionis prægnantia, vel restrictione, fortius autem ex regionis moribus, vel stylis, ac negotiorum iudicio, decisionem recipere videtur pro qualitate facti, cuius potius est quæstio, quam modernæ assecutionum formulæ dirimere curant, quamvis nunquam sufficienter, ut assecutorum subterfugia, & subtilitates, facto casu, effugere valeant.

112 Ubi autem contingat, ut in diverso loco fiat illius navis assecutio, quæ tunc iam perierat, five alias casum passus erat, adhuc verius est assecutionem substinere, ac assequi; Nisi ex facti qualitate, assecuto verisimiliter casus contingantia innoscere potuerit, unde fraudis suspicio cadat (cujus contrarium in sponsonibus est verius) adeo ut nulla iuris quæstio sit, sed facti, ex istius qualitate, & circumstantiis, prudentis iudicis arbitrio decidenda, cum itineris, ac temporum qualitas, aliæque accidentia, in proposito ponderanda sint, ut in sua sede advertitur, cum desuper certa regula, cuiusque casui applicabilis statui non valeat.

114 Super casus jam sequuti justificatione, ut assecutis actio adversus assecutores pro commissa stipulatione comparat, quæstiones etiam frequenter in foro cadunt, certam pariter, ac generalem non recipientes regulam, cum probationis materia iudici arbitraria sit, pro facti qualitate regulanda, potissimum, an deferendum sit navis; Idque ab eorum interesse pendet; Ea specialitate in hac materia concurrente, ut ob difficilem probationem per alias species, vel testes magis idoneos, minus idoneis adhuc deferre congruat, quamvis in proximo usufrugii loco, ad formam consilatus maris, vel styli, eorum testimoniale, parte non citata, abique tela iudicaria recipiatur; Nisi id in eo loco fiat, in quo parte interessata præsentem, citato, aliæque congrua acta impleri valeant, tanquam à cessante dictæ specialitatis ratione.

115 Eadem probationis inspectio cadit, super ipsarum mercium operatione, earumque qualitate, & quantitate, quod pariter ex facti qualitate, potissimum vero ex loci ulu determinationem recipit; Melior autem, magisque subiectæ materię congrua reputatur ea probatio, quæ per apocam operatoriam (quæ *di carico* vulgò dicitur) fiat, five per librum, seu fidem, pro stylo, Scribæ navis, qui Notarii personam, seu figuram in hac specie facere dicitur.

116 Valoris item liquidatio, controversas frequenter parit urpote necessaria, ad hoc, ut ad certam summam, seu

quantitatem condemnatio fieri valeat, potissimum autem, an locus à quo, vel ille ad quem attendi debeat, quod cum distinctionibus deduci solet, de quibus in sua sede, quamvis frequentius conventionalis partium taxa, quæ de iure valida, & commendabilis est, huiusmodi quæstione dirimatur.

Si vero diversæ sint merces vel assecuratione cadentes, in quibus diversus est dicta conventio valor sit statutus, eorum vero aliæque periculum passæ sint, aliæ vero non; Quæstiones pariter est, an extantium lucrum, vel diminutionum damnum compenset; Talisque est regula affirmativa, ex facti diversæ qualitate limitanda.

Ex præmissis autem legibus maritimis, quibus consularis maris vocabulum tribuitur, clarius ex ipsarum assecutionum consuetudinis formulis, statum est, ut adversus assecutores, executivum, ac summarium iudicium, per supra enunciatis, vel similes exceptiones non sit retardandum, adeo ut in dubio solutio præcedere debeat, postmodum vero de exceptionibus disputari; Adhuc tamen praxis frequentior docet, id non sufficere, adeo ut experientia probet, ut assecutiones, alium non causent effectum, nisi illi certi damni solutionis pretii, quatenus casus non contingat, eo autem contingente, frequentius longe, ac dispendiosè lites oriuntur.

Alia species est assecutionis pecuniæ, quæ verè trajectory non sit, iure aliarum mercium recensenda, sed negotiationis exposita, five super ipsam negotiationem, ejusque lucris, ac sorti exposita, quod usurarium, seu nautici fœneris materiam percutit, ideoque in propria sede agitur.

m. d. 150. & sub tit. de feud. d. 100. & 101.
n. ibidem proxime. o. d. 94. & 145. & de feud. d. 100. & 101. p. d. 90. & 93. & 96.
q. d. 91. & d. 106. cum plurib. seq.
t. tit. de locat. d. 22. & 36. f. d. 102.
x. d. 145. v. d. 93. x. d. 94. & 96.
y. d. 94. z. d. 98. a. d. 92.
b. d. d. d. 98. c. d. 101.
d. de feud. d. 100. 101. e. d. 93.
f. d. 96. g. d. d. d. 102. & d. 43. & seq.
h. d. 95. i. d. 144. l. d. 105.
m. d. 103. & 104. n. d. 99. & 100.
o. d. 90. o. d. 106. & pluribus seq. ubi de omnibus præmissis, ad materiam assecutionis.

CAP. V.

De actione, vel ordine iudicii, ad effectum cogendi debitorem, ut creditori solvat quod debet.

Posita debiti substantia, seu veritate, tam de iure, quam de facto, adeo nulla iudicia, impugnativa, vel modificativa exceptione debitori competente, adhuc tamen debitum solvere ipse negligat, vel renuat, ideoque de solo actionis exercitio, five coactionis remedio agi contingat, tunc potius alteram iudiciorum, ac praxis materiam, vel sedem, quam istam id percutere videtur; Quia vero sub hac debiti, & crediti tractatione, plerique id concernentia adnotantur; Hinc eadem obiter insinuare, quamvis ibi latius agatur, incongruum non est.

Aut igitur, nulla peculiaris ratio juris municipalis, vel consuetudinis, seu pacti urgeat, quæ processum summarium, & executivum fudeat, adeo ut cum generalibus juris communis regulis procedere oporteat; Istoque casu, ubi de mere personali actione agatur, quæ per captum personæ, vel pignorum ad exercitum deducenda sit; Regula est, ut in iudicio ordinario per tres conformes, vel rem iudicatam terminando, id sequi debeat quamvis publicum instrumentum desuper accedat, quinimò illud iuris iurandi religione vallatum sit; Licet enim aliquorum sententia sit, ut iuramento hec operatio tribuatur summariis, ac executivis processibus; Venit tamen magisque recepta est contraria opinio, cum id nullibi iure cautum sit, atque regulam generalem habeamus, ut processus executivus præter consuetum juris ordinem, non nisi casibus à iure expressis, competat.

Ubi vero, in vim hypothecæ, vel pacti de capiendo propria auctoritate, five clausula constituti, reale, seu rei persequutorium remedium, vel interdictum, in solo adipiscendæ possessionis ad bona debitoris obtineri contingat,

gat, ut frequentius in eo, quod *salvianus* dicimus, praxis docet, five in eo, quod *associacionis* nuncupatur; Juris civilis dispositione atenta, summarium est, ac executivum iudicium, quod suspensivam appellationem non admittit, nisi nullitas, vel injustitiæ, aut mixturæ, five excessus ratio aliter exigat; Secus autem, si illud intenter iudicium hypothecæ connaturale, quod *hypothecaria* dicitur, cum istud petitorii quandam speciem habeat.

Illud autem, quod in possessoris interdictis lex civilis econdedit, lex canonica negat, ideoque ista, suspensivam quoque appellationem admittit, præterquam in eo remedio, quod associacionis dicitur, quod non ex sola hypothecæ competit, sed constituitur clausulam, vel capiendi propria auctoritate facultatem exigit; Huic etenim, in forma summaria pro sola concessione familiæ petito magis communis, ac usu recepta opinio, ubi etiam cum juris canonici dispositione procedatur, appellationem suspensivam denegat, atque processum executivum decernit.

Quamvis autem in temporali Ecclesiæ ditione, etiam inter laicos, & coram Iudice seculari, cum juris canonici dispositione potius, quam illa civilis procedendum sit; Ægyptiana tamen Constitutio Apostolica auctoritate ad Urbem universumque Italianum temporalem Statum immediatum extensa, juris civilis dispositionem in hac parte restituit, atque suspensivam appellationem submittit; Quia vero Pontifex, cum laicali tantum, non autem tamen Pontifex potestate id agere explicite, vel implicite professus est, hinc inter solos laicos in laicali foro, de laicalibus bonis contententes procedi, adeo ut, nulla personarum, vel bonorum Ecclesiasticorum, aut fori Ecclesiastici mixtura accedat; Ea etenim accedente, firma juris canonici dispositio remanet, quamvis personæ Ecclesiasticæ qualitas in vigore, seu creditore concurrat; Atque respectu bonorum Ecclesiæ directum dominium sufficit, licet de solo utili inter laicos quæstio sit.

Omnium ferè Ditionum, sed Principatum leges, vel styli, præmissa juris communis regulam, super iudicio ordinario, ferè inanem reddidisse videtur, cum ferè ubique locorum, particulares leges, vel contrahentium conventiones, viam exequutivam, instrumentum, vel respectivè apocis, aliisque documentis tribuant; Ut in nostra Italia, iuxta Principatum, seu Ditionem varios mores, praxis docet; In temporali etenim Ecclesiæ Principatu, ac etiam generaliter cum personis Ecclesiasticis in foro ecclesiastico, insolite quædam obligationis formula, quæ cameralis, vel in forma cameræ dicitur, per quam, in summario, nimiumque privilegiato executivo iudicio, appellationem, omnemque aliam exceptionem extrinsecam, ac altiorum indaginem requirerentem excludendo, proceditur cum unica citatione: Quoties tamen præcedat ejusdem obligationis formulæ extensio, quæ necessaria reputatur, ut ad executionem deveniri valeat, nisi ex conventionem speciali, consentiendo in unicam citationem, dictæ extensioni renunciatum sit, eaque habita pro facta; Istaque conventio, quamvis non expressa, subintelligitur in obligationibus, aliisque contractibus initis per notorios A. C. pro eorum peculiari stylo.

Pluribus quæstionibus cadentibus, super hujus obligationis operationibus, ac effectibus, ejusdemque retardatione, & præsertim circa stipulationem, quam sub se continet favore omnium interesse habentium, licet absentium, ut procedat respectu habentium interesse principale, seu coequalis, non autem accessorium, vel accidentale, sed de his, ac aliis in sua iudiciorum sede habetur.

In Regni Neapolis laicalibus Tribunalibus, ex quodam illius M. C. V. Ritu, qui Regia auctoritate in scripturam reductus, ubique legis vim habet, quidam rigorosus processus exequutivus prædicatur, in forma iudicii criminalis, cui quædam pena pecuniaria fisco applicanda, ac loco antiquæ majoris pœnæ amputationis manus dexterae, ob perjurium reatum, annexa est, solvenda per debitorem, qui debitum statuto tempore, contra fidem datam non solvit, & e converso debita per creditorem, qui indebitum petat; Isteque tamquam in criminali iudicio, debitor, non per procuratorem, sed solum personaliter comprehendendo, auditur in vinculis, vel facto deposito, & non alias, nisi incontinenti, per eque publicum instrumentum liquidum, de solutione doceat infra sibi statutum preceptorum terminum; Isteque creditor pariter ex eadem ratione juramenti

super crediti veritate per ipsum præstandi, ob quod dictæ pœnæ quoque subicitur, per procuratorem non auditur, sed ejus personalis præsentia necessaria est, cui, ut ibi dicitur, de facie ad faciem, solutio promissa sit, adeo neque cessonarius ad id admittatur; Hæredes tantum legitime declarato in hoc admisso.

Non omni tamen credito experiendo istud iudicium competit, sed illi tantum, quod per publicum, ac juratum instrumentum, in ea solemnè, seu probante forma, quæ per ejusdem Regni leges præscripta est, redactum, omnino ex sui facie liquidum sit, nulla indigens alia extrinseca probatione, vel liquidatione, nisi hæc, per aequè publicum, ac liquidum instrumentum incontinenti facta sit, cum plerique aliis formulis, ac declarationibus, quæ apud ejusdem Regni Sapientes habentur.

Quamvis autem ejusdem Regni ecclesiastica Tribunalia hanc iudicii formam, seu praxim usum recipere, contra clericos, & ecclesiasticas personas caperint; Attamen id illicitum esse Curia Romana censuit, quasi quod incongruum sit, pro civili debito, criminale, ac pœnale, famulosque iudicium peragere, interdita præsertim dictæ pœnæ exactio.

E converso autem incongruum, ac scandalosum reputant laici, ut pro pecuniario, vel alterius rei temporalis merè privato debito, in vim dicti alterius iudicii obligationis cameralis, seu alterius exequutivis, ecclesiasticarum censurarum usus habeatur; Improbabile tamen est secundum, cum id non nisi in subsidium præstetur, quatenus debitoris positiva malitia, seu protervia accedat, atque creditori de facto impediatur, ex potentia, vel occultatione, suorum iurium experimentum, in persona, vel bonis, ideoque hoc subsidium remedium denegatur adversus minus idoneum, qui ex impotentia potius, quam contumacia, seu protervia non solvat, vel non implet id, quod debet, quasi quod illud spirituale remedium pro spiritualis delicti punitione adhibetur, quoniam voluntaria contumacia debitoris idonei, spirituale positivum delictum redolere videtur.

Per alias vero Italianæ partes, versas montes, in usu est ea antiquior obligationis formula, quæ quantævis dicitur, processum exequutivum, aliæque privilegia continens.

Neque alias, pro ditionum, seu dominiorum variis legibus, vel stylis, aut contrahentium conventionibus, de sunt iudicia exequutiva, ut præsertim in dicto Regno, ac altero Siciliæ ultra Farum, sunt obligationes penes acta iudicii, ac bancorum, seu tabularum apocæ, seu partice, cum similibus, quæ certam, & determinatam regulam non recipiunt, cum à singulorum locorum legibus, vel stylis totum pendeat.

Generaliter autem, ac ubique, ex juris communis dispositione, vel intentione, summarius, atque exequutivus processus conceditur, contra eum, qui coram Iudice in forma iudiciaria debitum agnoscat, ac fateatur; Necnon contra depositarium, seu fisci debitorem, illumque Civitatis etiam, seu publici ararii ac annonaria, vel alia publica causa debitorem; Ac generaliter in omnibus iis, quæ de sui natura celeritatem desiderant, atque appellationis, vel alterius telæ iudiciariæ dilationes, abique irreparabili præiudicio non admittunt, ut præsertim in presentibus, vel futuris alimentis subsidiariis, atque iudicis officio debitis eis, qui aliunde provisos non sit, ex regula quod venter dilationem non patitur, praxis docet, non autem in præteritis, vel iis, quæ citrà subfidi causam actionis iure, personæ alias provise debita sint, cum similibus, in quibus eadem urgentia, seu promptæ provisionis ratio intrat.

Ex generali pariter, sed communi usu, vel introductione, pro communis mercetis ratione, ac publica utilitate, cambii litteris, ac mercatorum, & campiorum credulis, & apocis, quinimò, & parvis pagellis, quæ vulgò *pagherò* nuncupantur, five in nundinarum, ac mercatorum negotiis, & contractibus, ac etiam inter quoscumque privatos, pro habitationis domorum pensionibus, idem processus summarius, & exequutivus generaliter introductus est, ut etiam Romana Curia pro solutione ecclesiasticarum pensionum introduxit, ut in sua peculiari pensionum sede advertitur.

Posita vero huiusmodi processus competentia, quæstiones cadunt (in quibus in foro nullæ frequentiores), super exceptionibus, quæ per debitores deduci solent, an, & quando ita incontinenti probare dicantur, ut in huiusmodi